

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA FILOZOFIJU

Eli Đurić

**HOMOSEKSUALNOST:
ETIČKI, SOCIJALNI I KULTURNI ASPEKTI**

Diplomski rad

Mentor: izv. prof. dr. sc. Hrvoje Jurić

Zagreb, rujan 2018.

Sadržaj

<i>1. Uvod.....</i>	<i>1</i>
1.1. Istraživanje ljudske spolnosti.....	2
<i>2. Homoseksualno ponašanje.....</i>	<i>6</i>
2.1. Stara Grčka.....	6
2.2. Berdaši.....	8
2.3. Sambijci.....	9
2.4. Urođeno i/ili stečeno.....	10
<i>3. Homoseksualnost u antičkoj Grčkoj i Rimu.....</i>	<i>13</i>
3.1. Antička Grčka.....	13
3.1.1. Vizualna umjetnost.....	14
3.1.2. Literatura.....	15
3.2. Antički Rim.....	17
<i>4. Homoseksualnost i religija.....</i>	<i>20</i>
4.1. Kršćanstvo.....	20
4.2. Islam.....	21
4.3. Budizam.....	23
4.4. Hinduizam.....	24
4.5. Judaizam.....	25
<i>5. Životinje i homoseksualnost.....</i>	<i>27</i>
5.1. Gmazovi.....	28
5.2. Ptice.....	28

5.3. Sisavci.....	29
6. <i>Biseksualnost</i>	33
6.1. Predrasude homoseksualaca.....	33
6.2. Biseksualni tipovi i Kinseyjeva ljestvica.....	34
6.3. Stjecanje seksualne preferencije.....	36
7. <i>Širenje AIDS-a i državna prisila</i>	39
7.1. Širenje panike.....	39
7.2. Zatvaranje javnih kupaonica.....	40
8. <i>LGBT Pride</i>	43
8.1. Prve homofilne organizacije.....	43
8.2. <i>Stonewall Inn</i>	45
8.3. Daljnje borbe.....	46
9. <i>Zaključak</i>	47
10. <i>Popis literature</i>	50

Homoseksualnost: etički, socijalni i kulturni aspekti

Sažetak: U ovom ću radu objasniti pojam homoseksualnosti s etičkog, socijalnog i kulturnog stajališta. Osvrnut ću se prvo na to što znači biti homoseksualna osoba i zašto se time bavimo na području etike. Razlog zašto o tome treba razgovarati jest to što većina homoseksualnih osoba živi u tajnosti. Žive u nelagodnosti života u svojoj koži. To je zato što ih društvo diskriminira kao takve, usađuje im osjećaj srama i straha. Krenut ću sa svojim osobnim stajalištem, koje ću pokušati obraniti, a to je da homoseksualnost možda i jest proizvod društva, ali istospolna privlačnost koja je temelj homoseksualnosti nije. Pokušat ću dati prikaz odnosa prema homoseksualnosti u povijesnoj perspektivi, od antičke Grčke i Rima sve do danas. Također, jako je važno prikazati homoseksualnost kroz prizmu različitih religija, pri čemu ću se najviše fokusirati na stavove najvećih svjetskih religija. Postavljaju se pitanja kako se od pozitivnog stava prema homoseksualnosti u prošlosti prešlo na negativan stav, označavanje homoseksualnosti kao bolesti i perverzije, te kako se protiv takvog negativnog stava borimo i danas. S obzirom na to da se homoseksualnost javlja i među ne-ljudskim bićima, obratit ću pažnju i na životinje. Analizirat ću pojam biseksualnosti i usporediti ga s pojmovima homoseksualnosti i heteroseksualnosti. Prikazat ću poveznicu između homoseksualnosti i širenja AIDS-a te kako se država upliće u stvari oko kojih ne bi trebala imati moć presude. Pred kraj rada bit će riječi o *Gay* (tj. LGBT) *Prideu* te o tome kako i zašto je došlo do takvih manifestacija i što one znače za *gay* populaciju.

Ključne riječi: homoseksualnost, društvo, religija, AIDS, *Gay Pride*

Homosexuality: ethical, social and cultural aspects

Abstract: In this work I will explain the notion of homosexuality from ethical, social and cultural standpoint. I will look upon what it means to be a homosexual person and why is this question interesting in the horizon of ethics. The reason why we should talk about it is that a large number of homosexual persons live their lives in secret. They feel unpleasantly in their own skin. It is because society discriminates them and makes them feel ashamed and full of fear. I will start with my own position, which I will try to defend that homosexuality may be the product of society, but same-sex attraction that is the foundation of homosexuality is not. I will try to present homosexuality through a historical perspective, from ancient Greece and Rome to today. It is also very important to display homosexuality through the prism of different religions, where I will focus mostly on the attitudes of the world's largest religions. There are questions such as how the positive attitude towards homosexuality in the past has moved to a negative attitude, marking it as illness and perversion, and how we are fighting against the negative attitude today. Since homosexuality also occurs among non-human beings, I will also pay attention to animals. I will analyse the notion of bisexuality and compare it with the concepts of homosexuality and heterosexuality. I will try to show a link between homosexuality and AIDS spread. At the end of the work, I will consider *Gay* (i.e. LGBT) *Pride*, how and why such events have occurred, and what they mean for *gay* population.

Key words: homosexuality, society, religion, AIDS, *Gay Pride*

1. Uvod

Namjera je ovoga rada objasniti pojam homoseksualnosti i prikazati ono prirodno u tom fenomenu. Pod prirodnim mislim na urođeno, nešto u nama što se ne može promijeniti i što moramo prihvatiti kao normalno, neovisno o tome koliko je to različito od uobičajenog. Seksualna privlačnost prema osobama istoga spola postoji oduvijek, u svim epohama i kulturama, pri čemu je jedina razlika spram muško-ženske privlačnosti u tome da se istospolna privlačnost pojavljuje u manjem broju. Osim što se pojavljuje u manjem broju, opetovano je stigmatizirana te se na homoseksualne osobe vrše razni pritisci od strane onih heteroseksualnih osoba koje zastupaju tradicionalni seksualni moral smatrajući, primjerice, da je prokreacija najvažnija ili čak jedina svrha seksualnosti, pa i čovječanstva.

'Homoseksualnost' kao riječ nije postojala do prije 150 godina te se može reći da nisu postojali ni 'homoseksualci' kao takvi, ali istospolna privlačnost jest. Razlog tome je što ljudi ranije uglavnom nisu imali potrebe obilježavati istospolnu privlačnost. Netko je imao veću ili manju sklonost prema istome spolu. Homoseksualnost kao takva jest proizvod društva, ali ništa više nego je to heteroseksualnost. Heteroseksualnost i homoseksualnost društveno su konstruirani pojmovi.

Društva starih Grka, na primjer, nisu imala riječ koja bi se mogla prevesti kao 'homoseksualno' jer tadašnja društva nisu imala seksualne kategorije jednake današnjima. Unatoč tome, da bismo bolje razumjeli homoseksualnost, trebamo promotriti povijesni odnos različitih naroda i kultura prema istospolnoj privlačnosti.

Ovdje ću se najprije osvrnuti na stare Grke, berdaše i Sambijce te objasniti što je konstrukcionalistički, a što esencijalistički pristup razumijevanju ljudske spolnosti. Nakon toga ću se posvetiti starim Grcima i Rimljanima. Vidjet ćemo koja je važnost preuzimanja aktivne ili pasivne uloge u seksualnim odnosima. Fokusirat ću se na pisane i vizualne dokaze istospolnih činova. Poglavlje koje zatim slijedi bavit će se pitanjima religije i homoseksualnosti. Prikazat ću odnos najvećih svjetskih religija – kršćanstva, islama, hinduizma i budizma – kao i judaizma prema homoseksualnosti. U rad uključujem i razmatranje homoseksualnog ponašanja kod životinja, s primjerima homoseksualnosti među gmazovima, pticama i sisavcima. Najviše ću se zadržati na sisavcima s obzirom na to da i mi ljudi pripadamo razredu sisavaca. Poglavlje nakon toga bavit će se biseksualnošću. Biseksualnost ima karakteristike heteroseksualnosti i homoseksualnosti. To je treća po redu seksualna orijentacija, iako i dalje u svijetu nije službeno prihvaćena. Vidjet ćemo zašto je

nekim ljudima biseksualnost neshvatljiva i slažu li se homoseksualci s biseksualcima kao pripadnicima još jedne seksualne manjine. U narednom poglavlju vidjet ćemo što je to AIDS ili SIDA (sindrom stečene imunodeficijencije), kako je utjecao na živote homoseksualaca i svih onih koji su bili u izravnom ili neizravnom doticaju s njim, zašto je AIDS izazvao opću paniku i je li ta panika bila opravdana te kako su vlade reagirale u kriznim trenucima i zašto su reagirale na takav način. Na kraju ću objasniti što je to *Gay (LGBT) Pride*, što su homofilne skupine i koja je važnost tzv. Stonewallskih nemira za *gay* populaciju.

Prije toga ukratko ću prikazati kako je tekla povijest istraživanja ljudske spolnosti vezano za homoseksualno ponašanje.

1.1. Istraživanje ljudske spolnosti

Ljudska se spolnost, gledamo li zapadnjački kulturni krug, sustavnije počela istraživati nekoliko stoljeća nakon Kristova rođenja od strane kršćanskih teologa, i to ponajprije u moralnom pogledu. Kršćanski su teolozi razvijali stavove o tome što je moralno, a što nemoralno, odnosno ispravno i grešno u spolnom ponašanju. Crkveni koncil u Elviri 309. godine donio je osamdeset i sedam kanonskih zakona, od kojih se trideset i sedam odnosilo na spolno ponašanje. Nekoliko godina kasnije, car Konstantin je proglasio kršćanstvo državnom religijom Rimskog Carstva i tada su kanonski zakoni postali građanskim zakonima diljem Europe. Privatno seksualno ponašanje postalo je podložno crkvenoj, a prema tome i državnoj regulaciji. Novouvedena riječ 'sodomija' koristila se za "neprirodno" seksualno ponašanje te je uključivala ono što danas zovemo 'homoseksualnošću'.¹ Riječ je nastala prema jednom od dvaju gradova, *Sodome* i *Gomore*, koje je, prema Svetom, pismu uništio Bog. U starim rukopisima, 'sodomija' nije upućivala samo na "homoseksualnost" u današnjem smislu riječi, nego i na druge prakse poput masturbacije, analnog odnosa između heteroseksualnih partnera, seksa sa životinjama i *coitus interruptus*. Međutim, srednjovjekovni teolozi uglavnom su proizvoljno klasificirali seksualne grijehe. Mnogi su na seks između kršćana i muslimana ili bilo koje dvije osobe različitih religija gledali kao na sodomiju pa su se tako i homoseksualci lako našli među "sodomitima".

¹ Usp. Francis Mark Mondimore, *Prirodna povijest homoseksualnosti*, Izdanja Antibarbarus, Zagreb, 2003., str. 31.

Do 14. stoljeća, Katolička je crkva vršila pritisak na monarhe i kneževe diljem Europe da sodomiju proglase zločinom, što se često kažnjavalo smrću. U doba Inkvizicije, do Napoleonskih ratova, tisuće homoseksualaca otpremljeno je u smrt.²

Apsolutni autoritet Crkve oslabio je u doba renesanse te su napuštene zabrane nekih oblika "sodomije", ali ne i istospolnog kontakta. Sredinom 19. stoljeća pojedinci su se počeli zalagati za socijalno prihvaćanje homoseksualnosti.

Karl Heinrich Ulrichs bio je jedan od prvih koji je pri opisivanju homoseksualnih osoba koristio suvremenu ideju *spolnog usmjerenja* ili *seksualne orijentacije* te je skovao čitav rječnik u tom smislu. 'Urning' je označavao homoseksualnog, a 'Dioning' heteroseksualnog muškarca. 'Urninde' je bio termin koji se odnosio na ono što se danas naziva 'lezbijkama'.³ Ulrichs je pokušao pozitivno utjecati na medicinski establišment te se, među ostalim, dopisivao i s psihijatrom Richardom von Krafft-Ebingom. Plan mu nije uspio jer je potaknuo Krafft-Ebinga da 1886. godine napiše knjigu o "seksualnim devijacijama" *Psychopathia sexualis*, u kojoj žestoko odbacuje Ulrichsove ideje o tome da je homoseksualnost na bilo koji način "prirodna". Kroz svih dvanaest izdanja knjige dokazivao je kako je homoseksualnost izopačeno i patološko stanje. Premda Ulrichsov rječnik nije prihvaćen, njegova ideja o homoseksualnom identitetu, tj. 'urningu' kao "prirodnom" homoseksualcu jest.⁴

Krafft-Ebingova *Psychopathia sexualis* sadrži prikaze više od dvjesto povijesti bolesti pojedinaca, koje su navodno razjašnjavale "raznolike psihopatološke manifestacije spolnog života". Pojedinci o kojima govori nalazili su se u zatvoru ili psihijatrijskoj bolnici. Zbog velikog utjecaja ovog djela na nastajuće područje proučavanja pitanja seksualnosti, znanstveno istraživanje homoseksualnosti sljedećih je osamdeset godina bilo usko povezano s proučavanjem duševnih bolesti. Psihijatrija je bila nova institucija koja je, velikim dijelom pod utjecajem crkvenih institucija i autoriteta, istraživala seksualnost.⁵

Sexual Inversion djelo je nastalo 1896. godine, koje je bilo u potpunoj suprotnosti s Krafft-Ebingovim djelom. Napisali su ga Henry Havelock Ellis, engleski liječnik koji se zanimao za književnost i antropologiju, i John Addigton Symonds, istaknuti engleski književnik i teoretičar. *Sexual Inversion* bio je znanstveni pregled povijesti i književnosti,

² Usp. ibid., str. 32–35.

³ Usp. ibid., str. 35–37.

⁴ Usp. ibid., str. 39.

⁵ Usp. ibid., str. 41–42.

nekih analiza pojedinih slučajeva, aktualnih socioloških opažanja i teoretskih rasprava. Sadržavao je trideset i jednu analizu zasebnih slučajeva koji su bili kliničke biografije. *Sexual Inversion* bilo je dosadno štivo spram djela *Psychopathia sexualis*, jer su "invertiti", o kojima se govori u knjizi, značajni radi svoje normalnosti. To nisu bile osobe koje su bile kazneno kažnjavane ili na neki način bolesne, već osobe prosječnog života, katkad i poštovani članovi društva.⁶

Magnus Hirschfeld, njemački liječnik i psihijatar, bio je jedini radikalniji mislilac Ellisova vremena koji se bavio tematikom homoseksualnosti. Osnovao je Znanstveni odbor za čovjekoljublje kako bi ubrzao proces emancipacije homoseksualaca u Njemačkoj. Njegov Institut za spolne znanosti u Berlinu postao je međunarodno poznati centar za proučavanje svih aspekata spolnosti. S obzirom na to da je bio Židov i da je proklamirao vlastitu homoseksualnost, njegov poziv na jednako zakonsko postupanje prema homoseksualcima nije bio uvažen.⁷

Sljedeća prepreka u emancipaciji homoseksualaca bila je *psihoanaliza*, nova znanost o ponašanju koju je stvorio austrijski liječnik i filozof Sigmund Freud. Iako je Freud bio uvjeren da je nemoguće "ukloniti" homoseksualnost i zamijeniti je heteroseksualnošću, teoretičari psihoanalize koji su došli na scenu nakon njega drugačije su tumačili Freudova djela. Oni su definirali homoseksualce kao osobe s duševnim manama, očajne i bijesne, narcisoidne i plitke, nesposobne za dugotrajne veze. Freud je zasigurno imao drugačije mišljenje o homoseksualcima jer je u jednom pismu Amerikanki koja je pisala o svom sinu homoseksualcu rekao da homoseksualnost nije dobitak, ali nije niti nešto čega bi se trebalo sramiti. Niti je porok, niti izopačenje, niti bolest, već je Freud vidio kao varijaciju spolne funkcije koja je uzrokovana izvjesnim zastoјima u razvoju. Unatoč tome, Freudovi sljedbenici su sredinom 20. stoljeća uspjeli u tome da je psihoanaliza iz njihovih izopačenih perspektiva zavladała psihijatrijskim područjem.⁸

Paragraf 175 bio je članak kaznenog zakona Njemačke još od 1872. godine. Prema njemu, homoseksualni odnosi između muškaraca tretirani su kao kazneno djelo.⁹ 1928. godine zahuktavala se borba za ukidanjem njemačkog Paragrafa 175. Međutim, godinu kasnije je Nacistička stranka dobila 107 mjesta u Reichstagu. To je značilo kraj daljnje nade u reformu

⁶ Usp. *ibid.*, str. 51–52.

⁷ Usp. *ibid.*, str. 54.

⁸ Usp. *ibid.*, str. 76–77.

⁹ Usp. *ibid.*, str. 39.

zakona u korist homoseksualaca. 1933. godine Adolf Hitler je postao kancelarom Njemačke. U dolasku na vlast pomagale su mu paravojne skupine, među njima i "Smeđe košulje" ("Braunhemden", tj. *Sturmabteilung*, SA), predvođene Hitlerovim prijateljem homoseksualcem Ernstom Röhmom, koje su političku oporbu zastrašivale terorističkim aktima. Hitleru nije smetalo to što je Röhm homoseksualac, sve dok mu je služio za preuzimanje vlasti u Njemačkoj.¹⁰

Čim je Hitler došao na vlast, Röhm i "Smeđe košulje" zahtijevali su dio njegove moći. Zbog toga su 28. lipnja 1934. godine članovi "Smeđih košulja" uhićeni i optuženi za urotu protiv Hitlera. Tisuće njih je smaknuto pod povikom "homoseksualne svinje" u takozvanoj "Noći dugih noževa". Hitler je nastavio s eliminiranjem homoseksualaca, kao i Židova, Roma, zločinaca, duševnih bolesnika, osoba s invaliditetom i svih onih koji su ugrožavali "čistu arijevsku rasu". Nacisti se na lezbijke uglavnom nisu obazirali, jer su poput ostalih militarističkih kultura bili opsjednuti muškom spolnošću.¹¹

Hitler je započeo Drugi svjetski rat koji je trajao od 1. rujna 1939. do 2. rujna 1945. godine. Za to vrijeme sagradio je i masivne koncentracijske logore. Kako bi identificirali zatvorenike u logoru koristili su razne kombinacije obojenih trokuta na uniformama zatvorenika. Homoseksualci su bili obilježeni ružičastim trokutima. Paragraf 175 ukinut je tek 1969. godine, nakon što je prema njemu ubijeno oko 50.000 ljudi. Gotovo sto godina nakon što se Karl Ulrichs prvi počeo zalagati za njegovo ukinuće.¹²

¹⁰ Usp. ibid., str. 196–197.

¹¹ Usp. ibid., str. 197–199.

¹² Usp. ibid., str. 200–201.

2. Homoseksualno ponašanje

Kada govorimo o homoseksualnim osobama, tj homoseksualcima, mislimo na osobe koje imaju romantičnu i seksualnu privlačnost prema pripadnicima vlastitog spola, a reagiranjem na te privlačnosti dolazi do homoseksualnog ponašanja. Heteroseksualnost, kao dominantna i prevladavajuća seksualna orijentacija, odnosi se na privlačnost između muškarca i žene, tj pripadnika suprotnog spola. Uz te dvije veće orijentacijske skupine danas razlikujemo još i biseksualnost i transseksualnost.

Prije 1869. godine riječ 'homoseksualnost' nije postojala. Tada se pojavila u pamfletu koji je poprimio oblik otvorenog pisma njemačkom ministru pravosuđa, a njemačka riječ glasi 'Homosexualität'. Uslijed izrađivanja novog kaznenog zakonika Sjevernonjemačke Federacije došlo je do rasprave treba li podržati paragraf pruskog kaznenog zakona koji je proglasio spolni kontakt između dviju osoba istog spola zločinom. Zabilježeni su brojni usponi i padovi visoko razvijenih i kompleksnih društava prije nego što je 'homoseksualnost' kao riječ uopće i postojala.¹³

Suvremeni pojam homoseksualnosti izostaje iz stavova i običaja drevnih naroda. To ne znači da oni nisu bili svjesni istospolne erotičnosti. Unutar tih skupina, spolni kontakt između osoba istog spola jednostavno nije nužno viđen kao karakteristika određene skupine ili podskupine osoba. Međutim, u nekim se kulturama istospolna erotičnost očekivala kao dio spolnog iskustva svakog člana društva, što govori protiv postojanja *homoseksualnosti* kao osobnog atributa uopće.

2.1. Stara Grčka

Prijevodni različitih djela grčke filozofije često su zanemarivali erotične osjećaje odraslih muškaraca prema mladićima. U suvremenijim prijevodima mnogih starih spisa možemo pronaći nedvojbeno homoerotične odlomke, kao npr. u Platonovoj *Gozbi* ili Homerovoj *Ilijadi*. Uz pisane dokaze, drugi bitan dokaz o homoerotičnosti Grka su brojne vaze i ostali dijelovi lončarije s homoerotičnim ukrasima koji datiraju iz 5. i 4. stoljeća pr. n. e. Popis vaza možemo pronaći u knjizi *Greek Homosexuality* K. J. Dovera, o kojoj će kasnije biti više riječi.

¹³ Usp. *ibid.*, str. 15.

Iako kažemo da su postojali homoerotični osjećaji, ti muškarci nisu bili homoseksualci, barem ne u suvremenom značenju tog pojma. Grci tada nisu imali takve riječi niti zamisli. Ispravnije bi bilo reći da su prakticirali biseksualnost, iako ni ovaj pojam ne uspijeva precizno opisati grčku spolnost zbog toga što temeljne razlike između spolnih običaja stare Grčke i običaja našeg društva otežavaju usporedbu među kulturama.¹⁴

U naše vrijeme, najviši izraz spolnosti obično se poima u okvirima predane i brižne veze između dvoje ljudi, veze koja je proizašla iz slobodnog izbora i zasnovana je na uzajamnom poštovanju. Takav parni odnos postavlja temelje za rađanje i podizanje djece. Romantična ljubav vodi do braka, koji vodi do spolnih odnosa i stvaranja potomstva. Pogledom na društvo stare Grčke vidimo da spolnost i prokreacija ne idu istim putem. Brak je bio jedini legitimni okvir za stvaranje potomstva, a seks je bio dostupan i muškarcima u izvanbračnim vezama. Muškarac nije morao čuvati čast bračnom vjernošću jer pojam romantične ljubavi još nije bio razvijen.¹⁵

Kod starih Grka spolnost i dominacija bili su usko povezani, dok spolno zadovoljstvo i brak nisu bili nužno povezani. Seks je bio nešto što se čini drugome te je poimanje spolnog čina isključivo u okviru dominacije i podređenosti stvorilo podlogu za praksu ponižavanja pobijedenih neprijatelja silovanjem. Društvena prihvatljivost spolnog čina bila je određena ravnotežom moći između partnera, a ne njihovim spolom. U slobodnom spolnom kontaktu između dvojice muškaraca bilo je bitno da su iz istih društvenih skupina i da svatko odigra svoju ulogu bez postojanja degradiranih strana. Idealizirana spolna veza između muškaraca sastojala se od starijeg aktivnog partnera *erastes* i mlađeg pasivnog *eromenos*. Općenje je navodno bilo samo interkruralno, koliko možemo vidjeti po oslikanim ukrasnim vazama, gdje stariji partner smješta svoj penis među bedra mlađeg.¹⁶

Grčka homoseksualna aktivnost, unatoč popularnim pogrešnim shvaćanjima, nije bila ograničena na parove odraslih muškaraca i mladića. Postoje brojne vaze oslikane seksualnim eksperimentima između mladića. Još jedno pogrešno shvaćanje jest da je mladićeva atraktivnost nestajala rastom brade i tjelesnih dlaka. Naime, atraktivnost je uvelike varirala

¹⁴ Usp. *ibid.*, str. 17.

¹⁵ Usp. *ibid.*, str. 18.

¹⁶ Usp. *ibid.*, str. 18.

prema individualnim preferencijama. U prilog tome ide činjenica da su filozofi preferirali stariju mladež, koja je bila sposobnija za veća intelektualna angažiranja.¹⁷

Žene su u staroj Grčkoj bile podređene muškarcima. Muškarci su oni koji dominiraju, a žene su pasivne. Budući da se na muškarca u kojeg se penetriralo gledalo kao da preuzima pasivnu ulogu žene i time napušta iznimno cijenjenu mušku ulogu, pasivna je uloga bila obezvređivana, a pasivni partneri su često bili izrugivani u grčkim komedijama. S obzirom na to da je stariji partner, *erastes* vjerojatno u prošlosti prolazio kroz pasivnu ulogu kao *eromenos*, i aktivni i pasivni muškarci su podjednako bili mete satira.¹⁸

Žene i mladići prikazivani su gotovo kao zamjenjivi objekti seksualne čežnje mnogih muškaraca, međutim, Grci su ipak priznavali kako su neke muškarce tijekom čitavog života privlačili samo drugi muškarci. Odvajanjem seksualnog zadovoljstva od spolne dužnosti oni bi se ženili i postajali očevima iako bi i dalje imali mladiće kao seksualne partnere. Po svom isključivom zanimanju za muškarce bili su poznati filozofi Bion i Zenon, kao i vladar Aleksandar Veliki.¹⁹

2.2. Berdaši

Neki sjevernoamerički indijanski narodi utvrdili su uloge za osobe koje su rođene kao muškarci, ali je njihova društvena uloga kao odraslih osoba ili mješavina muških i ženskih elemenata ili primarno ženska. Široki pojam za takve osobe je bio 'berdaš' (fr. *berdache*), što dolazi od perzijske riječi 'barda' (u značenju 'zatočenik' ili 'rob'), koju su usvojili Francuzi i Španjolci. S obzirom na to da je ta riječ nosilac negativnih konotacija na svim tim jezicima i uz to se referira na muškarca koji preuzima pasivnu ulogu u homoseksualnom seksu, umjesto da se referira na socijalnu ulogu izvan stroge muško/ženske dihotomije, mnogi su ih počeli zvati *osobama s dva duha*.²⁰

Za Europljane su muški berdaši bili samo sodomiti koji bi se prepuštali svojim najsramotnijim nagonima. Užasavala ih je spoznaja da se drugorodno homoseksualno ponašanje ne samo tolerira nego je, štoviše, i priznato. Kod nekih američkih urođeničkih

¹⁷ Usp. Thomas K. Hubbard, *Homosexuality in Greece and Rome: A Sourcebook of Basic Documents*, University of California Press, Berkeley, Los Angeles, 2003., str. 5.

¹⁸ Usp. *ibid.*, str. 8.

¹⁹ Usp. F. M. Mondimore, *Prirodna povijest homoseksualnosti*, str. 19.

²⁰ Usp. Brent L. Pickett, *Historical Dictionary of Homosexuality*, Scarecrow Press, Lanham, Toronto, Plymouth, 2009., str. 28.

naroda berdaši su u potpunosti usvajali odjeću, ponašanje te kulturnu ulogu suprotnog spola. Muški bi berdaši izvršavali "ženske" kućanske dužnosti poput pripremanja hrane i obrađivanja polja, a ženski berdaši "muške" poput izrade oružja i lova. U drugim skupinama berdaši bi zadržavali odjeću svog biološkog spola, a bi preuzimali ulogu suprotnog spola u zajednici.²¹

Iako se u nekim skupinama prema berdašima postupalo kao da su zaista suprotnog spola, u većini bi ih se skupina identificiralo kao treći spol. Nisu bili ni muškarci ni žene i iz tog se razloga fenomen berdaša u antropologiji označavao kao primjer transrodne homoseksualnosti. Na spolno općenje s berdašem-muškarcem nije se gledalo kao na spolno općenje s drugim muškarcem, nego kao sa ženom ili, češće, kao s osobom trećeg spola. Odnosi dvaju berdaša nisu bili dozvoljeni i gledalo bi se na njih kao na oblik incesta. Konceptualna shema se fokusirala na rodne i socijalne uloge, a ne na ono što bi suvremeni Zapad nazvao seksualnom orijentacijom.²²

Muški je berdaš često bio šaman ili vječ skupine, zbog svojih naročitih veza s bogovima i duhovima. Šaman je imao ulogu svećenika i liječnika. Brinuo je o bolesnima, vršio religijske obrede u svrhu osiguranja uspjeha u lovu i ratovanju te proricao i tumačio snove. Uz svoje natprirodne moći, šamani su bili i uspješni zanatlije, najistaknutiji u lončarstvu i pletenju.²³

Iako je početak 15. stoljeća bio početak uništenja domorodačkih naroda Novog svijeta, tradicija berdaša poživjela je dovoljno dugo da o njoj pišu istraživači 19. i 20. stoljeća. Španjolski osvajači u Srednjoj Americi berdaše su spaljivali na lomačama, s istim ciljem s kojim su španjolski inkvizitori spaljivali *sodomite* u Španjolskoj. *Sodomija* je bila opravdanje za lišavanje domorodaca njihove zemlje i bogatstva. Tijekom posljednjih nekoliko desetljeća, neke američke domorodačke *gay* grupe rade na tome da ponovno uspostave dvoduhovan narod kao autohtonu tradiciju.

2.3. Sambijci

Za razliku od berdaš-plemena gdje su se ženske uloge cijenile jednako kao i uloge muškaraca, pleme Sambijaca u Novoj Gvineji ima uvelike primitivniju kulturu. Na žene se

²¹ Usp. F. M. Mondimore, *Prirodna povijest homoseksualnosti*, str. 21.

²² Usp. B. L. Pickett, *Historical Dictionary of Homosexuality*, str. 29.

²³ Usp. F. M. Mondimore, *Prirodna povijest homoseksualnosti*, str. 22.

gledalo s prijezirom i samo su smjele obavljati takozvane sporedne uloge, a to je briga za polja te rađanje i podizanje djece. Suprotno tome, muškost i muževnost su se posebno cijenile. Sambijci su vjerovali da muškarci i žene razvijaju svojstva odraslih kroz različite mehanizme. Žene su bile "prirodno" ženske i njihov razvoj od nezrelosti do zrelosti odvija se bez naročitih intervencija, dok su dječaci trebali proći kroz inicijacijski obred da bi postali muškarcima. Nakon što bi se muško dijete odvojilo od majke oko osme godine života, godinama bi se u njega "usađivalo" sjeme odraslog muškarca. Vjerovalo se da se sve korisne muške osobine prenose ovim putem, jer se o sjemenu mislilo kao o muškarčevu duhu. Bez sjemena, osoba navodno ne bi mogla razviti sekundarne spolne karakteristike poput dlaka na licu i razvoja mišićne mase.²⁴

Ovaj tip institucionalizirane muško-muške spolnosti nazvan je *transgeneracijskom homoseksualnošću* zbog javljanja unakrsno među generacijama, odraslim i adolescentima. Također se naziva i *sekvencijalnom biseksualnošću* jer je svaki muškarac pošto sazrije neko vrijeme homoseksualan, a zatim pretežno heteroseksualan. Homoseksualnost ovdje nije stalna karakteristika osobe nego privremen obrazac ponašanja. Homoseksualni je kontakt bio dijelom rituala zasnovan na primitivnom shvaćanju muške psihologije i razvoja. Sambijci prema tome nisu imali pojam homoseksualne osobe usporediv s indijanskim berdašem.²⁵

2.4. Urođeno i/ili stečeno

Promatrajući opise Grka, berdaša i Sambijaca vidimo da se riječ 'homoseksualnost' može odnositi na mnogo različitih stvari. U tim primjerima istospolne erotičnosti teško da i jedan možemo nazvati *homoseksualnošću* u suvremenom smislu. Ipak, zbog nekih sličnosti u obrascu ponašanja trebali bismo uspostaviti vezu između ovih tipova bliskosti.

Prema konstrukcionističkom pristupu u razumijevanju ljudske spolnosti, spolno ponašanje je determinirano kulturom u kojoj osoba živi i zato nijedan određen tip spolnog ponašanja nije više prirodan ili više neprirodan od drugog. Razni oblici muško-muške, žensko-ženske i muško-ženske spolnosti promatrani su kroz razna razdoblja i kulture, s obzirom na to da svaka kultura konstruira vlastite oblike spolnosti. Spolne uloge i ponašanja proizlaze iz religijskih, moralnih i etičkih uvjerenja neke kulture, iz njene politike i zakona te

²⁴ Usp. ibid., str. 25.

²⁵ Usp. ibid., str. 26.

iz znanstvenih ili tradicijskih pogleda biologije i psihologije ma kakvi oni bili. Prema konstrukcionističkom stajalištu, spolne uloge se razlikuju od jedne do druge civilizacije zato što ne postoje urođeni scenariji za ljudsku spolnost, već samo stečeni scenariji. Ono što je spolno "normalno" razlikuje se kod starih Grka, berdaša i Sambijaca, zbog inherentnih razlika među ovim različitim kulturama.²⁶

Konstrukcionisti bi rekli da su ljepota i spolna čežnja u oku gledaoca, ali se treba misliti i na to da oko uvijek gleda kroz prizmu nečije kulture. Primjer društveno konstruiranog spolnog ponašanja bila bi pojava da muškarac ima više supruga ili jednu suprugu i nekoliko ljubavnica.²⁷ To nije uobičajeno u našoj kulturi, ali u nekim kulturama to je najnormalnije spolno ponašanje.

Esencijalisti, s druge strane, tvrde da postoje urođena svojstva osoba, postojana i za njihova života nepromjenjiva, koja upravljaju njihovim erotskim životom, prema suprotnom spolu, vlastitom spolu ili prema oba spola, neovisno o kulturnoj sredini. Slažu se da kulturni faktori mogu oblikovati izražaj te osobnosti, ali je ne mogu konstruirati. Esencijalisti provlače istodobno postojanje istospolne i suprotnospolne erotičnosti, tj. biseksualnosti, kao dokaz bitne ljudske odlike koju smo prozvali spolnim usmjerenjem.²⁸

Kompleksnosti ljudskih interakcija i bezbrojne varijacije ljudskih iskustava objašnjavaju zbog čega nikad nije pronađen uzrok homoseksualnosti. Teško bi bilo reći je li ispravniji konstrukcionistički ili esencijalistički pristup seksualnosti. Moje bi mišljenje bilo da se odgovor možda krije u kombiniranoj istini obaju pristupa. Uzmemo li u obzir da je naša najljudskija odlika široka paleta mogućnosti i sposobnosti, s naglaskom na raznolikost u odnosima koje ostvarujemo jedni s drugima, onda ne bi trebalo biti iznenađujuće da se u nekih od nas sposobnost za ljubav usmjerava uglavnom ili isključivo spram članova istoga spola.²⁹

Za sada smo uočili nekoliko jednostavnih činjenica o ljudskoj spolnosti na temelju kojih možemo nastaviti dalje s temom: 1) istospolna erotičnost postojala je tisućama godina u neizmjenjivo različitim vremenima i kulturama; 2) u nekim se kulturama istospolna erotičnost prihvaćala kao uobičajen aspekt ljudske spolnosti te su je u nekim periodima prakticirale

²⁶ Usp. ibid., str. 27.

²⁷ Usp. ibid.

²⁸ Usp. ibid., str. 28.

²⁹ Usp. ibid., str. 148.

gotovo sve osobe; 3) u svakoj od ispitanih kultura, izgledalo je da nekolicina pojedinaca doživljava neizbježno i trajno spolno usmjerenje prema vlastitom spolu.³⁰

³⁰ Usp. *ibid.*, str. 28.

3. Homoseksualnost u antičkoj Grčkoj i Rimu

Drevni su Grci otvoreno pisali o seksualnosti i davali iskrene prikaze seksualnosti kroz umjetničke ilustracije. Slijedom toga, postoji obilje materijala kojim se mogu ilustrirati rasprave o seksualnosti drevne Grčke, iako je gotovo sve to bilo pisano ili izrađeno od strane muškaraca. U drevnim grčkim shvaćanjima seksualnosti postoje znatne regionalne varijacije. Na primjer, u dijelovima Jonije postojala su ograničenja istospolnog erosa, dok su ljudi Elide i Beotije to odobravali pa čak i slavili.³¹

Drevni Grci su idealizirali pederastiju, odnos muškarca *erasta* i mladića *eromenosa*. Iako je antičko rimsko društvo bilo duboko pod utjecajem drevne Grčke, ono nije imalo idealizirani pogled na istospolne odnose, za razliku od mnogih grčkih gradova-država. Rimljani su tolerirali muške istospolne odnose, ali su općenito stigmatizirali pasivnog partnera. Stav prema ženskim istospolnim odnosima bio je u potpunosti negativan. Također je bilo značajne varijacije tijekom vremena u društvenim normama o istospolnom eroticizmu.³²

3.1. Antička Grčka

Antička grčka kultura razlikovala se od naše kulture u svojoj spremnosti da prepozna alternaciju homoseksualne i heteroseksualne preferencije u istoj individui, njezino implicitno nijekanje da takve alternacije stvaraju određene probleme za pojedinca ili društvo. Razlikovala se u suosjećajnom odgovoru na otvorenu ekspresiju homoseksualnih želja u riječima i ponašanju.³³

Iako je spol kojim je osoba bila privučena bio nevažan, isticala su se druga pitanja. Jedna od zabrinutosti bila je u tome da li je osoba prakticirala umjerenost u svojoj seksualnoj praksi. Društveni je status također bio važan. Budući da su samo slobodni građani, isključivo muškarci, imali puni status građana, imali su dopuštenje prakticiranja seksualnih odnosa s onima nižeg statusa, kao što su žene i muški robovi. Seks između dvoje slobodnih ljudi bio je potencijalno problematičan.³⁴

³¹ Usp. B. L. Pickett, *Historical Dictionary of Homosexuality*, str. 11.

³² Usp. *ibid.*, str. 13.

³³ Usp. Kenneth J. Dover, *Greek Homosexuality*, Harvard University Press, Cambridge, 1989., str. 1.

³⁴ Usp. B. L. Pickett, *Historical Dictionary of Homosexuality*, str. 12.

Glavna razlika u antičkim grčkim seksualnim odnosima bila je između preuzimanja aktivne ili insertivne uloge, nasuprot pasivne ili trpne. Pasivna uloga bila je prihvatljiva samo za društveno inferiorne, tj za žene, robove i mladiće koji još nisu postali građani. Stoga je kulturni ideal istospolnih odnosa bio onaj između starijeg muškarca, obično u svojim dvadesetima ili tridesetima, poznatog pod nazivom *erastes*, i dječaka čija brada još nije počela rasti, *eromenos*. U tom odnosu postojao je ritual udvaranja, koji uključuje darove poput pijetla, i druge norme. Erastes je morao pokazati da ima plemenite interese u vezi mladića, a ne samo seksualno zanimanje. Mladić se nije smio prelako prepustiti udvaranju, a u slučaju da ga progoni više muškaraca, trebao je pametno izabrati plemenitijeg udvarača.³⁵

Postoje dokazi da su partneri često izbjegavali penetraciju tako što bi erastes stavio svoj penis između bedara eromenosa, što je poznato kao interkruralni seks. Odnos je trebao biti privremen te bi završio kada bi dječak dostigao odraslu dob. Nastavljanje s pasivnom ulogom i nakon dobivanja statusa građana smatralo se zabrinjavajućim, iako su opaženi mnogi muški istospolni odnosi koji i nisu bili snažno stigmatizirani. Također su postojale i veze među mladićima, što možemo vidjeti na oslikanim vazama i u spisima osoba poput Pindara. Iako je pasivna uloga bila viđena kao nešto problematično, biti privučen muškarcem često je bio znak muževnosti. Zato su grčki bogovi, poput Zeusa, imali priče o istospolnim podvizima, kao i druge ključne figure u grčkom mitu i književnosti, poput Ahila, Ganimeda i Herkula.³⁶

3.1.1. Vizualna umjetnost

Postoje sačuvane stotine grčkih oslikanih vaza koje prikazuju starije muškarce kako razgovaraju s mladićima, nude im poklone ili ih grle. Visoki udio ovakvih slika takve je vrste da, ako je reprezentativni uzorak preživio iz neke nepoznate kulture o kojoj smo jako malo znali, neće biti dobre osnove za tumačenje istih kao prikaza homoseksualnih odnosa. Uostalom, može se razgovarati s dječakom ili mu se ponuditi dar bez motiviranosti požudom, može se zagrliti vlastitoga sina ili nećaka. U slučaju grčkih slika, svaka točka na ljestvici intimnosti u potpunosti je zastupljena. Na jednom kraju ljestvice imamo opušten i promišljen razgovor, na drugom kraju muškarac gura svoj erektivni penis između bedara mladića, a na

³⁵ Usp. ibid.

³⁶ Usp. ibid.

središnjim točkama, mladić koji ogorčeno odbija ponudu ili muškarac koji dodiruje genitalije mladića.³⁷

Mnoge značajke pomažu nam u razlučivanju je li slika erotična ili nije. Ponekad mali lik Erosa, božanske personifikacije heteroseksualnih i homoseksualnih strasti, leti između ili iznad sudionika u sceni. Često dječak ili mladić prima dar od starijeg muškarca, isti dar koji bi primio pasivni partner u sceni homoseksualne kopulacije. Povremeno slikar dodaje riječi jednom ili drugom sudioniku poput "Pusti me!" ili "Prestani!". Znanje o mitologiji također je korisno jer kada vidimo bradatog muškarca koji baca žezlo na mladića, znamo da se radi o očitovanju Zeusove strasti za Ganimedom.³⁸

Prikazi legendarnih osoba čija je ljepota uzbuđivala čak i božanstva omogućuju nam definiranje kriterija muške ljepote i možemo primijetiti da su isti kriteriji zadovoljeni u portretiranju vječno mladih bogova. Dover zapaža puno veći broj muških prikaza ljepote na početku klasičnog perioda te postupno balansiranje ravnoteže sa ženskim prikazima u kasnijim periodima. Kontrast između prikaza lijepe i ružne osobe nam pomaže u razlučivanju onoga čemu su se Grci divili i što su prezirali u obliku i veličini lica, torza te genitalija.³⁹

Većina vaza koje portretiraju homoseksualne odnose napravljene su između 570. i 470. godine prije Krista. Slavno doba erotičnih prikaza na vazama bilo je na kraju perioda od pola stoljeća prije Platonova rođenja i najranijih Aristofanovih djela. Kada prikazi antičke književnosti postaju obilni, erotično oslikavanje vaza već je strogo zabranjeno i oslikavanje vaza kao cjelina nestaje u Atici tijekom četvrtog stoljeća.⁴⁰

3.1.2. Literatura

Pet najvažnijih izvora materijala o Grčkoj homoseksualnosti su: a) kasna arhaična i rana klasična homoseksualna poezija; b) antička komedija, posebice radovi Aristofana; c) Platon, d) Eshinov govor, Timarhovo suđenje; e) homoseksualna poezija helenističkog razdoblja.⁴¹

³⁷ Usp. K. J. Dover, *Greek Homosexuality*, str. 4–5.

³⁸ Usp. *ibid.*, str. 6.

³⁹ Usp. *ibid.*, str. 6–7.

⁴⁰ Usp. *ibid.*, str. 7.

⁴¹ Usp. *ibid.*, str. 9.

a) Glavna koncentracija homoseksualne poezije prije helenističkog doba je u zadnjih 164 stihova iz korpusa stihova (*Knjiga II*) pripisanih Teogenisu od Megare. To je niz kratkih pjesama, pretežno homoseksualnog karaktera, upućenih dječacima ili s izražavanjem osjećaja o dječacima.⁴²

b) Aristofan je u homoseksualnosti vidio dobar materijal za humor. Njegovih jedanaest postojećih dramskih komada datira se od 425. do 388. godine prije nove ere. Malo koji drugi pisac komedije je pisao prije 430., a otvorenom seksualnom humoru opala je popularnost nakon sredine četvrtog stoljeća. Posao komičara bio je nasmijati publiku i posebice osloboditi je od ograničenja koja su joj nametnuta zakonom, vjerom i društvom.⁴³

c) Platon, koji je rođen 428. godine p. n. e. i umro 347. godine p. n. e. opširno je pisao o *erosu*.⁴⁴ Primarni dijalozi u kojima je istraživao istospolni eros su *Gozba* ili *O ljubavi* i *Fedar* ili *O ljepoti*, a u nešto manjoj mjeri i *Država* i *Zakoni*.

Platonova je *Gozba* dijalog smješten na zabavi punoj muškaraca i alkohola od kojih su prisutni i neki istospolni partneri. Osobe se izmjenjuju u govorima posvećenim slavljenju erosa i mnogo pažnje je posvećeno homoseksualnoj muškoj požudi. Pauzanijin govor prezentira glavne stavove o seksualnosti u antičkoj Grčkoj. On predstavlja ideal u kojem stariji muškarac pokušava osvojiti mladića, ali u nadi da ga mladić prihvaća zbog plemenitih motiva poput prijateljstva i edukacije. Aristofan prepričava mit o tome kako su osobe u prošlosti imale dva para ruku i dva para nogu. Postojala su tri spola: muškarci, žene i hermafroditi. Bogovi su strahovali od čovjekovog ponosa i snage te ih je Zeus prepolovio na pola. Sam je Zeus u grčkoj mitologiji prikazan u istospolnoj vezi s Ganimedom. Osobe sada čeznu za svojim polovicama. Više ne postoje tri spola, nego dva. I tako je svaki muško-muški, žensko-ženski ili muško-ženski par slučaj u kojem osoba pokušava vratiti svoju cjelovitost. Sokrat daje govor o erosu kao o potrazi za dobrim i lijepim. Muškarac u početku ima oblik želje za određenom osobom, obično za mladićem. Ipak osobe plemenite duše naposljetku shvate da želja treba ići iznad prolazne ljepote određene osobe. Treba žuditi za vječnim metafizičkim dobrima.⁴⁵

Platonovi kasniji dijalozi, uključujući *Fedra* i *Državu*, pokazuju skepsu oko požude, uključujući i seksualnost. Požude odvlače ljude od filozofske aktivnosti i kvare um. Platon,

⁴² Usp. *ibid.*, str. 9–10.

⁴³ Usp. *ibid.*, str. 10.

⁴⁴ Usp. *ibid.*, str. 11.

⁴⁵ Usp. B. L. Pickett, *Historical Dictionary of Homosexuality*, str. 153–154.

međutim, ne ističe istospolnu strast kao opasniju od drugih. *Zakoni*, sastavljeni pred kraj Platonova života, zauzimaju mnogo negativniji stav prema seksualnim požudama. Glavni govornik, Atenjanin, zalaže se za zakon koji bi zabranio sve izvanbračne seksualne odnose. Moguće da je Platon, na kraju svog života, gledao na istospolne odnose kao na posebno problematične zbog mogućnosti istospolnih odnosa da budu izvori najsnažnijih strasti.⁴⁶

d) 346. godine p. n. e. atenski političar Timarh bio je zakonski gonjen zbog prostitucije. On se kao atenski građanin prostituirao s drugim muškarcem, primao je novac i poklone u zamjenu za homoseksualnu upotrebu svoga tijela i zbog toga su mu htjeli zabraniti sudjelovanje u političkom životu. Eshinov spis *Protiv Timarha* pisana je verzija glavnog govora za tužiteljstvo. To je jedini preživjeli rad iz grčke literature, napisan na čak 45 stranica teksta, koji se u potpunosti bavi homoseksualnim odnosima i praksama. Pisana je verzija napravljena kako bi se čitaocu uvjerilo da je tužitelj vrijedan aktivni član zajednice, a da je optuženik nedostojan obavljati normalne funkcije građanina. Na atenskom sudu nije bilo sudaca, nikoga tko bi dao iskusne i objektivne smjernice ili valjano promotrio dokaze. Svaki od govornika morao je uvjeriti žiri da je baš on pouzdan, a ne protivnička strana.⁴⁷

e) Znatan broj epigrama, tj. kratkih pjesama temeljenih na homoseksualnim temama napisan je od 3. st. p. n. e. nadalje. Inkorporirane su u slijed antologija, od kojih je najranija i najvažnija bila Meleagarov *Vijenac* u 1. stoljeću p. n. e. Kada *Vijenac* povežemo s aluzijama u komedijama ili detaljima na oslikanim vazama, dobivamo značajnu vrijednost zahvaljujući konstantama u povijesti grčke kulture. Epigrami koji datiraju nakon vremena Meleagara ne mogu nas ničemu novome naučiti o grčkim homoseksualnim odnosima, a da to nismo već pročitali u ranijim materijalima.⁴⁸

3.2. Antički Rim

Drevni Etruščani osnovali su civilizaciju na prostoru današnje Toskane u Italiji, koja se neko vrijeme znatno širila prema sjeveru i jugu. Malo toga je ostalo od etruščanske kulture, ali i dalje su sačuvana neka umjetnička djela, od kojih mnoga prikazuju istospolne seksualne radnje. Na kraju su poraženi od strane svojih dugogodišnjih neprijatelja, Rimljana.⁴⁹

⁴⁶ Usp. *ibid.*, str. 154.

⁴⁷ Usp. K. J. Dover, *Greek Homosexuality*, str. 13–14.

⁴⁸ Usp. *ibid.*, str. 15.

⁴⁹ Usp. B. L. Pickett, *Historical Dictionary of Homosexuality*, str. 13.

U vrijeme rane Republike, rimska je kultura bila poprilično čedna u svojim običajima. Za razliku od Grka, nisu slavili mušku golotinju i patrijarhalnu narav društva. Ipak, čini se da su muške istospolne veze bile uobičajene, barem prema grčkim povjesničarima koji su tada putovali u Rim. Tijekom kasne Republike, neke od vodećih književnih figura pisale su o istospolnoj ljubavi. Postojala je pretpostavka da muškarci mogu erotski reagirati prema ljepoti obaju spolova. Međutim, postojala je velika zabrinutost oko statusa osobe, isto kao i u antičkoj Grčkoj. Penetriranje druge osobe, muške ili ženske, bilo je dopušteno samo slobodnim muškarcima, što je pretpostavljalo njihovu moć i posjed te osobe. Penetrirani su tipično bili robovi i žene. Katul je bio jedan od pjesnika koji je pisao pjesme o istospolnoj i suprotnospolnoj ljubavi. Kombinirao je izraze duboke naklonosti i čežnje za lijepim dječacima s ponižavajućim izrazima za svoje neprijatelje koje naziva 'pederima' i prijeti im silovanjem.⁵⁰

Rimsko novostečeno bogatstvo za vrijeme Republike omogućilo je uspon kulturne klase obilježene slobodnim vremenom i pretjeranom potrošnjom. Ova nova elita bila je otvorenija prema istospolnoj ljubavi. Sve to je stvorilo kulturni sukob u kojem se strahovalo da će kulturna elita, neupućena u tradicionalne vrline i obrtništvo, i sumnjivog seksualnog morala, dovesti do društvenog pada. Ciceron, vodeća politička i pravna osoba tijekom slabijih dana Republike, bio je protiv istospolne ljubavi. Njegov je rad označio napredak za teoriju *prirodnog zakona*. Desetljećima kasnije, Musonije Ruf kopirao je Cicerona, nadodajući da su istospolni odnosi protivni prirodi, dakle neprirodni.⁵¹

Car Trajan, koji je vladao od 98. do 117. godine, imao je općepoznatu istospolnu vezu. Naslijedio ga je Hadrijan koji je također imao strastvenu istospolnu vezu, ali je ona završila tragično. Hadrijan je podignuo kip u spomen na svog ljubavnika koji se utopio u Nilu. Suvremenici i povjesničari ocijenili su visokom ocjenom obojicu careva.⁵²

Prva otvorena rasprava o ženskim istospolnim odnosima dolazi iz doba ranog carstva i bila je očekivano napisana od strane muške ruke. Ton je bio neprijateljski nastrojen. Lezbijke su opisivane kao muškobanjaste osobe koje su narušavale prihvaćene socijalne norme. Preuzimale su aktivnu ulogu u seksu, često uz upotrebu pomoćnih uređaja.

⁵⁰ Usp. ibid.

⁵¹ Usp. ibid., str. 14.

⁵² Usp. ibid.

S vremenom je sve više osoba prešlo na kršćanstvo, što je pomoglo promjeni stavova o seksualnosti. Rani crkveni pisci, poput Klementa Aleksandrijskog i Tertulijana, bili su neprijateljski nastrojeni prema neprokrektivnom seksu, kao i prokrektivnom seksu u braku koji je izazvan požudom. Dakle, prema njihovu mišljenju, istospolni seksualni postupci bili su nemoralni. U četvrtom stoljeću car Konstantin je promijenio rimsku službenu politiku kršćanstva prema toleranciji. Dok su služili kao docarevi, njegovi su sinovi odredili zakon koji kriminalizira pasivnu ulogu u muškom istospolnom seksu, iako se čini da taj zakon nije bio često provođen. Usvojen u 342., zakon je kasnije uključen u Teodozijev zakonik 438. godine.⁵³

⁵³ Usp. ibid., str. 15.

4. Homoseksualnost i religija

U ovom poglavlju usredotočit ćemo se na odnos pojedinih religija prema homoseksualnosti. Rasprave o homoseksualnosti posljednjih su godina uzburkale vjerske skupine tako da su neke od njih povećale svoju toleranciju prema homoseksualnim osobama, dok druge i dalje zaoštravaju svoje negativne stavove prema njima. Homoseksualci se u nekim kršćanskim denominacijama u SAD-u i Kanadi smiju i zarediti, dok se o tome ne smije ni pomisliti u drugim vjeroispovijestima. Dok jedni tvrde da su borbe za prihvaćanje homoseksualnih osoba jednake prijašnjim borbama u SAD-u za status Afroamerikanaca i žena u religiji i društvu, drugi tvrde da je usporedba fundamentalno različita i da je problem drugačiji. Neke su vjerske tradicije oduvijek pokazivale otvorenost prema istospolnim odnosima, poput hinduizma, dok su druge gledale na istospolne odnose kao potpuno grešne i protivne Božjoj volji, poput Rimokatoličke crkve.

4.1. Kršćanstvo

Nekoliko ranokršćanskih teologa, takozvanih patrističkih pisaca, oštro je osudilo istospolne odnose i općenito seks proglasili nemoralnim. Njihova uloga u oblikovanju ranokršćanske doktrine, uključujući i stavove prema seksualnosti, pomaže u objašnjavanju povećanog neprijateljstva starog Rima prema istospolnim odnosima nakon što je kršćanstvo postalo dominantna religija u Rimskom carstvu. Rani kršćanski pisci tvrde da je grijeh *Sodome* bio homoseksualna požuda, za razliku od židova koji tvrde da je grijeh bio neprijateljstvo. Augustin je bio rani zagovornik te kršćanske reinterpretacije.⁵⁴

Dakle, Crkva je od svojih početaka pokušavala limitirati seksualnost na prokreaciju kao njenu jedinu prirodnu funkciju. Međutim, također je idealizirala i celibat, seksualni etos koji se doima nadnaravnim u svom oslanjanju na milost i njegovu povezanost s elitnom duhovnošću. Neprokreativni seks bio je zabranjen u svim heteroseksualnim i homoseksualnim oblicima. U priručnicima pokore, bio je klasificiran skupa s bestijalnošću i masturbacijom. Ipak, u kršćanstvu, kao i u nekim drugim tradicijama, duhovne opasnosti neprokreativnih želja mogu se doživjeti kao posebne duhovne moći koje nadopunjuju, a ne proturječe duhovnom celibatu. Povjesničar John Boswell tvrdi da su homoerotični odnosi postojali i bili ceremonijalizirani dugo vremena u kršćanskom monaštvu. Kad je u jedanaestom stoljeću

⁵⁴ Usp. B. L. Pickett, *Historical Dictionary of Homosexuality*, str. 41.

teolog Petar Damjan skovao termin 'sodomija', mislio je na svoje kolege klerike, među kojima je po njegovu mišljenju taj grijeh bio raširen.⁵⁵

Kršćanstvo je krenulo sa zakonima protiv sodomije, puno prije nego je termin 'sodomija' skovan. Započelo je u starom Rimu, u četvrtom stoljeću, i nastavilo se Justinijanovim kodeksom u Bizantskom carstvu, u šestom stoljeću. Izravni kršćanski progon istospolnih odnosa dostigao je vrhunac tijekom inkvizicije. Inkvizicija predstavlja sud katoličke crkve koji je imao zadatak pronalaska i kažnjavanja heretika. Inkvizicija, započeta u 12. stoljeću, nastavila se skroz do početka 19. stoljeća kada je napokon ukinuta.⁵⁶ Međutim, u vremenu dok je trajala, homoseksualci su bili kažnjavani na najgore moguće načine, a uglavnom su ih ubijali spaljivanjem.

Kršćanstvo obuhvaća brojne crkve od kojih su najveće katolička, pravoslavna i protestantska. Samo katolici inzistiraju na celibatu među svećenstvom, zbog čega ih druge vjeroispovijesti često povezuju s homoseksualnošću. Među katoličkim svećenstvom česta je pojava pedofilije koju mnogi ljudi u neznanju povezuju s homoseksualnošću.

Na kraju 19. stoljeća riječ 'sodomit' je na zapadu zamijenjena riječju 'homoseksualac'. Ovaj novi seksualni tip promatrao se kao patološki, a u mnogim mjestima je i dalje tako promatran. Jednom kada je homoseksualnost konstruirana kao stalni osobni dio identiteta, pokreti *gay* prava su mogli predstaviti svoje zastupnike kao članove skupine identiteta koji imaju pravo na jednaku zaštitu pod zakonom.⁵⁷

4.2. Islam

Kada govorimo o islamu, prikladnije je govoriti o *homoerotizmu* nego o homoseksualnosti, jer je pojam trajne homoerotske orijentacije praktički odsutan. Homoerotizam se tradicionalno smatra grijehom zbog kojeg je grad Sodoma uništen. Homoerotska djela nailaze na osudu i u izrekama pripisanim Proroku, Muhamedu. Prema većini sunitskih škola, muslimanski vjerski zakon, *šerijat*, postavlja stalnu kaznu na homoerotičke aktivnosti. Kazna može biti novčana, u najblažoj mjeri. U gorim slučajevima to je javno bičevanje, zatvor ili smrt. Većina muslimana prihvaća islam kao način života koji

⁵⁵ Usp. Jeffrey S. Siker, *Homosexuality and Religion: An Encyclopedia*, Greenwood Press, Westport, London, 2007., str. 10.

⁵⁶ Usp. B. L. Pickett, *Historical Dictionary of Homosexuality*, str. 41.

⁵⁷ Usp. J. S. Siker, *Homosexuality and Religion*, str. 11.

obuhvaća kulturu i politiku. U muslimanskom svijetu malobrojni su uvjereni u argument da se homoseksualna prava moraju jamčiti kao građanske slobode bez obzira na vjerske zabrane, kao što je to uobičajeno na Zapadu.⁵⁸

Stavovi prema homoerotizmu, u muslimanskom svijetu, postali su negativni zbog nasljeđa europske i američke dominacije. Kršćanske kulture su stereotipizirale muslimane kao homoseksualce, a kasniji kršćanski kolonizatori nametnuli su zakone protiv sodomije u muslimanskim zemljama. Kao odgovor na sve to došli su valovi reaktivnog tradicionalizma. Šerijat je postavljen u mnogim muslimanskim državama uključujući Saudijsku Arabiju, Pakistan, Bangladeš, Iran, itd., a postoji pritisak za postavljanje šerijata i u onim državama u kojima to sada nije slučaj. Islamska osuda homoerotizma može utjecati na kazneni zakon u muslimanskim zemljama čak i tamo gdje šerijat nije zakon zemlje kao u Maleziji, Mauritaniji ili Egiptu.⁵⁹

Istaknute povijesne figure u islamu, uključujući sultane i sufijske mistike, bile su poznate po uživanju u homoerotskom seksu. U Pakistanu je homoerotizam učestao, usprkos opasnosti od smrtne kazne. Homoseksualci postaju javno vidljivi u Africi, ali popularizacija homoseksualnosti pripisuje se i dalje koruptivnom utjecaju Zapada. Zagovaranje homoseksualnih prava napreduje brže u južnoj Africi nego na muslimanskom sjeveru.⁶⁰

Šerijat podliježe nizu tumačenja kojima se pokušava ublažiti kazna za homoerotizam. U većini sunitskih škola, homoerotična sodomija pripada klasi kaznenih djela za koja su dokazni standardi toliko visoki da, ako se rade privatno, gotovo ih je nemoguće dokazati. Na temelju ove činjenice, neki islamski učenjaci zaključuju da muslimanska tradicija nije previše zainteresirana za regulaciju privatnog homoerotičnog ponašanja, nego za očuvanje heteronormativnosti kao javnog moralnog standarda. Ovakvo tumačenje šerijata moglo bi dati homoseksualnim osobama više prostora za privatne živote. Ali seksualna privatnost, iako vrijedna sama po sebi, ne može nadoknaditi isključivanje seksualnih manjina iz javnog i političkog života.⁶¹

⁵⁸ Usp. *ibid.*, str. 6.

⁵⁹ Usp. *ibid.*, str. 7.

⁶⁰ Usp. *ibid.*

⁶¹ Usp. *ibid.*, str. 8.

4.3. Budizam

Budistička učenja nisu toliko zainteresirana za sam homoerotizam koliko za kontrast između celibata, visoko cijenjene redovničke prakse, i aktivne seksualnosti koja karakterizira živote budista laika. Svi su budisti, laici i redovnici, potaknuti da se pridržavaju određenih moralnih propisa, među kojima je i zabrana "nedoličnog seksualnog ponašanja". Ova zabrana, s jedne strane, ima namjenu izbjegavanja nanošenja štete drugima, a s druge strane, njome se želi eliminirati sva požuda. Za redovnike i redovnice, nedolično seksualno ponašanje odnosi se na bilo koju seksualnu aktivnost, bila ona heteroseksualna ili homoseksualna. Za obične ljude ova se zapovijed tumači konzervativno i dopušta se samo prokreativni seks. Ova zapovijed dovodi u budizmu do određene sumnje prema seksualnom zadovoljstvu kao takvom.⁶²

Ipak, postoji niz kvalifikatora koji ublažavaju potencijalno negativne budističke stavove o homoerotizmu. Prvo je da je u budizmu predmet duhovne brige erotika kao takva, a ne specifično homoerotizam. Drugo je uobičajeno priznanje da se budisti laici, ako nisu posebno napredni u predanosti ili nisu spolno nemoćni, ne mogu pridržavati svih moralnih propisa. U novim budističkim zajednicama diljem Sjeverne Amerike, zapovijed protiv nedoličnog seksualnog ponašanja drugačije se tumači te je pristup tome blaži i rijetko se homoerotizam ili neprokreativni seks smatra štetnim.⁶³

Knjiga redovničke discipline *Vinaya* bilježi homoerotsku aktivnost među redovnicima i redovnicama, međutim, predmet rasprave je samo kršenje celibata. Što se tiče muškog homoerotizma, postoji mala zabrinutost oko *pandaka*, muškaraca kojima se zbog pretpostavke pasivnih homoerotičnih uloga pripisuju slabosti žena, poput neodlučnosti i nedostatka discipline. Iako vidimo tragove seksizma, ne mora značiti da se indicira budistički negativan stav prema homoseksualnosti kao takvoj. Književnost *Jataka*, koja pripovijeda prošle živote Buddhe, opisuje ljubav između Buddhe i Ananda u homoerotičnim tonovima. Postoji dosta literature koja opisuje homoerotične odnose između starijih i mlađih redovnika koji služe kao podrška ili nagrada za duhovni život. Budizam sadrži pojmove rodne dualnosti i fluidnosti te, u raspravi u *Vinayi* o redovnicima i redovnicama u kojima se pojavljuje *znak* drugog spola,

⁶² Usp. ibid.

⁶³ Usp. ibid.

Buddha je samo rekao da se te redovnike i redovnice prebace u samostane drugog spola, bez ikakve kazne ili kritike.⁶⁴

Tajland i Šri Lanka kombiniraju ustavnu uspostavu budizma s jamstvom vjerske slobode. Tajland je povijesno imao popustljivije društvo, a Šri Lanka je bila europska kolonija. Ove razlike oblikuju status seksualnih manjina u te dvije zemlje i danas. Tajland nema zakona protiv homoseksualnosti i 2002. godine nacionalni odjel mentalnog zdravlja izjavio je da homoseksualnost nije bolest. U Tajlandu postoji treći rod zvan *kathoey*, muškarci koji postaju žene. Treći rod je, međutim, diskriminiran i ne postoji zakon protiv diskriminacije. Ipak, situacija u Šri Lanki je znatno lošija. Muški homoerotizam označen je kao "velika nepristojnost" i kriminaliziran prema odredbama 365 i 365a kaznenog zakona. Budući da su zakon uveli Britanci 1883., zagovornici *gay* prava mogu argumentirati da je antihomoseksualni stav produkt kolonijalizma. U pokušaju ukidanja tog zakona, 1995., vlasti su, umjesto ukidanja antihomoseksualnih odredaba za muškarce, proširili zakon i na žensku homoseksualnost. Stanje je loše do te mjere da je 1999. jedan časopis na Šri Lanki pozvao na silovanje lezbijki, što je vladino vijeće za tisak odobrilo, nazivajući lezbijstvo sadističkim.⁶⁵

4.4. Hinduizam

Hinduističke tradicije sadrže dvosmislene i nedosljedne zabrane homoerotičnosti. Tekst posvećen materijalnom uspjehu, koji je osnova za svjetovni zakon, *Arthashastra*, zabranjuje analni snošaj u potpunosti. Također, kažnjava muški homoerotizam više od ženskog. Homoerotizam je puno gore kažnjava u svetim darmičkim tekstovima. Važan primjer je središnji tekst *dharmae – Manuov zakon*. On teže kažnjava ženski homoerotizam nego muški. Također teže kažnjava analni seks među heteroseksualcima nego među homoseksualcima. Muškarci iz viših kasta bit će teže kažnjeni zbog homoerotičnosti od muškaraca iz nižih kasta, ali za žene vrijedi obrnuto. Zbog svega navedenog, hinduističko neodobravanje homoerotizma teško je razlikovati od drugih pitanja s kojima se miješa, kao što je, na primjer, percipiranje neprirodnosti analnog seksa ili održavanje rodni i kastinskih hijerarhija.⁶⁶

⁶⁴ Usp. *ibid.*

⁶⁵ Usp. *ibid.*, str. 9.

⁶⁶ Usp. *ibid.*, str. 9–10.

Hinduizam je generalno pozitivna tradicija u pogledu seksualnosti i kao takva sadrži tradicije u kojima se podupire homoerotizam. *Kamasutra* u potpunosti prihvaća oralno-genitalni homoerotizam. Homoerotizam se ponekad povezuje s fluidnošću roda koja nosi duhovnu moć ili kozmičku cjelovitost. Takve asocijacije možemo vidjeti u božanstvima koja uključuju oba spola ili koja naizmjenično mijenjaju spol. Danas, u hinduističkom svijetu, *hijre* su pravi primjer još postojećeg trećeg spola s duhovnim značajkama. Obično rođeni kao muškarci, a u nekim slučajevima i kao hermafroditi, hijre podliježu ritualnoj kastraciji i u ovoj ulozi postaju sluge Majke Božice, sposobne za izdavanje blagoslova vezana uz seks i reprodukciju. U idealnim slučajevima, hijre se drže celibata, dok neke povezuju svoj duhovni poziv s prethodnim iskustvima pasivnog homoerotizma. Mnoge hijre danas žive kao seksualni radnici za muškarce. Hijre su danas ocrnjene kao seksualna manjina i često se deklarirani homoseksualci pogrešno identificiraju s njima.⁶⁷

Homoerotizam je ilegalan u pretežno hinduističkim kulturama Nepala i Indije. U Nepal u je homoerotizam kažnjiv, i to s mogućnošću doživotnog zatvora. U Indiji kazna može biti novčana ili zatvorska do deset godina prema poglavlju XVI., odjeljak 377. Kaznenog zakona, koji su nametnuli britanski kolonijalisti 1860. godine. Unatoč tome, indijska vlada prikazuje homoseksualnost kao "novo ponašanje" tolerirano od strane Zapada.⁶⁸

4.5. Judaizam

Halaka, židovski religijski zakon, zabranjuje muški homoerotizam na temelju dvaju odlomaka iz Tore. Levitski zakonik 18:22: "Ne liježi s muškarcem kao što se liježe sa ženom! To bi bila grozota."⁶⁹ Levitski zakonik 20:13: "Ako bi muškarac legao s muškarcem kao što liježe sa ženom, obojica bi počinila odvratno djelo. Neka se smaknu i krv njihova neka padne na njih."⁷⁰ Halaka se razlikuje od građanskog prava u Izraelu, iako stupanj do kojeg bi trebali biti odvojeni stvara kontroverze između ultraortodoksnih i svjetovnih Židova u Izraelu. Židovi u dijaspori, kao vjerska manjina, svakako imaju odvojene religijske od građanskih zakona.

Unatoč ovim zabranama, sve više Židova podijeljeno je oko pitanja homoerotizma. Velika točka neslaganja je u tome može li se halaka promijeniti. Ako se ne može promijeniti,

⁶⁷ Usp. *ibid.*, str. 10.

⁶⁸ Usp. *ibid.*.

⁶⁹ Usp. Steven Greenberg, *Wrestling with God and Man: Homosexuality in Jewish Tradition*, University of Wisconsin, Madison, 2004., str. 79.

⁷⁰ Usp. *ibid.*, str. 82.

kao što tradicionalni Židovi drže, homoerotizam ostaje zabranjen, barem za Židove. Ako se može promijeniti, kako vjeruju modernistički Židovi, treba se razviti kao odgovor na nova znanja i situacije. Rabinska tradicija pretpostavlja da Židovi ne mogu biti nepromjenjivo homoseksualni i da se svi Židovi stoga moraju pridržavati propisa protiv homoerotizma. Nasuprot tome, mnogo suvremenih rabinskih učenjaka pridružuje se stavu da je homoseksualnost fiksno i prisilno stanje. S obzirom da u judaizmu ne potiču na celibat, za ove bi rabine slijedilo da homoerotični seks ne može biti grešan za homoseksualne osobe.

Steven Greenberg je prvi ortodoksni rabin koji je otvoreno *gay*. U svojoj knjizi *Hrvanje s Bogom i ljudima* opisuje cijeli svoj životni put, od svog početnog zanimanja za judaizam do toga kako je postao svjetski poznati rabin, a opisuje i put od svojih pokušaja odnosa sa ženama do prave spoznaje o svojoj seksualnosti. 1999. godine Greenberg je objavio članak pod naslovom *U ime partnerstva*, u kojem je svijetu objelodanio svoju homoseksualnost. Reakcija njegovih prijatelja i kolega bila je mnogo bolja nego što je očekivao. Primaio je pozitivne komentare sa svih strana, osim od strane ortodoksne zajednice, koja ga je uglavnom ignorirala. Ipak, zatražen je odgovor na članak od strane rabina sa Sveučilišta Yeshiva. U odgovoru je kazano da je "gay ortodoksni rabin" apsurd kao i ortodoksni rabin koji jede burgere na Jom Kipur. Greenberg je odgovorio da je ta usporedba apsurdna, iako je predanost halakijskim normama ključna za definiciju pravovjerja. Ljudska seksualnost nije gastronomski hir, a cjeloživotna intimnost nije burger. Nitko ne skače s mosta jer je lišen burgera. Nitko ne upada u kliničku depresiju i ne podliježe elektrošokovima radi sendviča. Međutim, pozicija suprotstavljenog rabina česta je u ortodoksnim zajednicama.⁷¹

S druge strane, među religiozno liberalnim Židovima, uključujući *rekonstruiste*, *reformiste* i *obnovljene Židove*, većina smatra homoerotizam moralno prihvatljivim i snažno podržava LGBT građanska prava. Osim njih, postoje još i Židovi koji zauzimaju kompleksnu poziciju u kojoj postoji stupanj moralne nelagode u vezi s homoerotizmom, koji koegzistira s obvezom iskorjenjivanja socijalne diskriminacije i nasilja nad homoseksualnim osobama. Do ove točke razmišljanja se došlo zbog povezanosti u gubicima života Židova i homoseksualaca u vrijeme nacizma. U ovim slučajevima, homoseksualni Židovi su dobrodošli u zajednice, ali negiraju im se vjerske povlastice poput zaređenja i vjenčanja. Ova mješovita stajališta izražena su od strane službenih organa konzervativnog judaizma.⁷²

⁷¹ Usp. *ibid.*, str. 12.

⁷² Usp. J. S. Siker, *Homosexuality and Religion*, str. 6.

5. Životinje i homoseksualnost

Homoseksualna ponašanja su uočljiva i u prirodi među nekim životinjskim vrstama. Životinjski svijet, kojem i mi sami pripadamo, toliko je raznolik da pojava homoseksualnosti nije nimalo začuđujuća. Osvrnut ćemo se na rasprostranjenost homoseksualnosti među životinjama i na relevantnost takve informacije za afirmaciju ljudske homoseksualnosti.

Moralna procjena ljudskog ponašanja neovisna je od onoga što životinje čine. Infanticid je kod životinja zabilježen u velikom broju vrsta te se može smatrati prirodnim ponašanjem, ali to ne vrijedi i za ljude. Iako je infanticid među ljudima zabilježen u gotovo svakoj kulturi, to ne znači da je ispravan u moralnom ili bilo kojem drugom smislu. Ono što vrijedi za životinje ne mora vrijediti i za ljude. Afirmacija homoseksualne ekspresije ispravna je za ljude, ali ne zato što su životinje često homoseksualne, nego zato što afirmiranje homoseksualne ekspresije čini pravedno i produktivno društvo. Ovdje se ipak osvrćemo na kolika je učestalost homoseksualnosti među životinjama, jer se često "prirodnost" i "neprirodnost" homoseksualnosti koristi kao argument u raspravama o (ne)moralnosti homoseksualnosti.

Jedan ugledni znanstvenik je 2000. godine napisao knjigu o biologiji slatkovodnih ciklidnih riba. Napisao je da, kada životinje imaju pristup pripadnicima suprotnog spola, nema homoseksualnog ponašanja, uz rijetke iznimke među primatima. Međutim, godinu ranije, mladi i otvoreno *gay* znanstvenik objavio je knjigu od 751 stranice koja prikazuje istospolno udvaranje, uključujući genitalni kontakt, u više od 300 vrsta kralježnjaka. Svi slučajevi su izlučeni iz recenzirane znanstvene literature i reference su detaljno navedene.⁷³

Kako jedan znanstvenik može tvrditi da je homoseksualnost kod životinja uobičajena, dok drugi pokazuje da je praktički nepostojeća? Razlika u mišljenju može biti jednostavna razlika u iskustvu. Možda svaki znanstvenik nenamjerno, ali ipak pogrešno, generalizira stvari. Ipak, znanstvena tišina o homoseksualnosti kod životinja predstavlja zataškavanje istine. Neki znanstvenici možda prikrivaju istinu zbog vlastite homofobije. Možda općenito ne priznaju homoseksualnost, dok je drugima možda neugodno ili ih je strah da ih se ne prozove homoseksualcima. Bitan razlog bio bi odsustvo konsenzusa da je homoseksualnost teorijski važna. Zapravo, homoseksualnost među životinjama jest izuzetno važna i predstavlja izazov osnovnim premisama evolucijske biologije.

⁷³ Usp. Joan Roughgarden, *Evolution's Rainbow: Diversity, Gender and Sexuality in Nature and People*, University of California Press, Berkeley, Los Angeles, London, 2004., str. 127–128.

5.1. Gmazovi

Jedan od primjera homoseksualnosti među životinjskim vrstama možemo pronaći među gmazovima. U jednoj vrsti guštera, *Aspidoscelis uniparens*, postoje samo ženke. Ženke prolaze kroz razrađeno udvaranje, skupa s genitalnim kontaktom, prije polaganja jaja. Udvaranje u aseksualnoj vrsti jednako je udvaranju u seksualnoj vrsti. Jedna ženka, poput muškog guštera u seksualnoj vrsti, ugrize drugu za nogu ili rep te, ako druga popusti, ugrize je za vrat s leđa i omota svoj rep ispod njezinog.⁷⁴

Kad su dvije ženke smještene skupa, hormonalni ciklusi im dolaze naizmjenično. Kad je jedna ženka u stanju visokog estradiola, jaja joj sazriju i ona preuzima žensku ulogu u udvaranju. Za to vrijeme, druga ženka je u stanju visokog progesterona, ali ne testosterona, i preuzima mušku ulogu. Nekoliko tjedana kasnije zamjene uloge, kako im se ciklus okrene. Cijeli taj ritual zamjena uloga nije uzaludan jer je dokazano da ženke samci nesu samo oko 0,9 serija tijekom sezone, a ženke koje su smještene sa ženkom čije hormonsko stanje dovodi do muškog ponašanja nesu oko 2,6 serija tijekom sezone. Dokazano je i da ženke uzjahuju ženke i muški uzjahuju muške u seksualnim vrstama. U aseksualnim vrstama participiranje u istospolnom razmnožavanju je dokazano u prirodi kao i u laboratoriju.⁷⁵

Veća agresija je uočena među seksualnim vrstama. Aseksualni gušteri su međusobno povezani zbog klonske reprodukcije. Još jedan razlog je izostanak muških guštera. Studije su pokazale da je spremnost aseksualnih guštera da se slažu međusobno rezultat efekta srodstva i izostanak mužjaka koji su skloniji većoj agresiji i stvaranju nemira. Zadnji, ali možda i najvažniji razlog održavanja mira među aseksualnim lezbijskim gušterima je povezivanje para kroz istospolno udvaranje. Za razliku od seksualnih vrsta, ženke u aseksualnim vrstama često dijele jazbinu, spavajući skupa u istoj rupi u zemlji.⁷⁶

5.2. Ptice

Primjere homoseksualnosti među pticama pokazat ćemo na ljubičastoj močvarnoj kokoši, guskama i labudovima.

⁷⁴ Usp. ibid., str. 129.

⁷⁵ Usp. ibid., str. 129–130.

⁷⁶ Usp. ibid., str. 131.

Na Novom Zelandu ljubičasta močvarna kokoš zove se *pukeko*. Muško-žensko parenje pukeka uključuje tri koraka. Prvo mužjak pristupa ženki u uspravnom položaju i proizvodi glasno zujanje. Zatim ženka zauzima pogrbljen položaj omogućavajući mužjaku da joj stane na leđa. U zadnjem koraku ženka podiže svoj rep i doticanjem njihovih kloaka prenosi se sperma. Muško-muško ili žensko-žensko parenje je identično. Trogodišnjim promatranjem uočeno je 555 parenja suprotnog spola, 29 žensko-ženskih parenja i 12 muško-muških parenja. Postotak istospolnih parenja je, dakle, oko 10 posto.⁷⁷

Guske žive dvadesetak godina, a njihove ljubavne veze traju preko desetljeća. Istospolne veze su se također pokazale stabilnima. Smatra se da muško-muških parova ima oko 15 posto. Uočeni su mužjaci koji tuguju za svojim preminulim partnerom, postaju očajni i bespomoćni, isto kao što čine heteroseksualni parovi. Guske ponekad formiraju trojke u kojima se ženka pridružuje muškom paru te skupa podižu obitelj.⁷⁸

Labudovi također formiraju stabilne muško-muške veze i mogu čak skupa podizati ptiće. Ženka se može privremeno pridružiti muško-muškom paru, pariti se s njima te im ostaviti svoja jaja. Izvješća pokazuju da su muški parovi uspješniji u brizi za mlade zbog ravnomjernijeg dijeljenja opterećenja skrbi. Čak 80 posto istospolnih parova uspješno othrani svoje ptiće, u usporedbi sa samo 30 posto heteroseksualnih parova.⁷⁹

5.3. Sisavci

Do 1999. godine muško i žensko homoseksualno ponašanje detaljno je opisano u više od stotinu vrsta sisavaca.⁸⁰ Od sisavaca s dlakom, homoseksualno je ponašanje uočeno među jelenima, sobovima, žirafama, gazelama, lamama, zebrama te slonovima. U nekim vrstama istospolno parenje je sporadično, a u drugima vrlo često. U nekima su samo mužjaci ili samo ženke homoseksualne, dok u drugima oba spola sudjeluju podjednako. Niz se nastavlja s lavovima, gepardima, crvenim lisicama, vukovima, medvjedima i hijenama. Neki od vodenih sisavaca među kojima je uočeno homoseksualno ponašanje su: gotovo sve vrste dupina, neke vrste kitova te pojedine vrste tuljana.⁸¹

⁷⁷ Usp. ibid., str. 133.

⁷⁸ Usp. ibid., str. 136.

⁷⁹ Usp. ibid.

⁸⁰ Usp. ibid., str. 137.

⁸¹ Usp. ibid., str. 140–141.

Američki muflon pripada rodu ovaca. Mužjaci, ovnovi, imaju velike debele rogove zaobljene iza ušiju. Njihov "macho izgled" postao je simbolom mnogih muških atletskih timova. Ženke, ovce, žive odvojeno od mužjaka. Spolovi se udružuju samo tijekom sezone parenja, a ženka je prijemljiva samo oko tri dana.⁸²

Mužjaci čine takozvano "homoseksualno društvo". Većinski broj mužjaka sudjeluje u homoseksualnom udvaranju i parenju. Od genitalnog lizanja dolaze do analnog seksa. Zajahani mužjak zauzima položaj identičan položaju koji ženka zauzima tijekom heteroseksualnog parenja. Nekolicina mužjaka koji ne sudjeluju u homoseksualnoj aktivnosti istraživači nazivaju "ženstvenim mužjacima". Ovi mužjaci izgledaju isto kao homoseksualni mužjaci, ali im je ponašanje sasvim drugačije. Razlikuju se od "normalnih mužjaka" po tome što žive skupa s ovcama. Ne pokušavaju ih dominirati, manje su agresivni i mokre na ženski način. Ovi mužjaci odbijaju biti zajahivani od strane drugih mužjaka.⁸³

Ovaj slučaj izokreće značenja riječi 'normalno' i 'nenormalno'. "Normalni macho mužjak" ima analni seks s drugim mužjacima, dok se "nenormalan" mužjak koji je heteroseksualan smatra patološkim zbog nedostatka interesa za homoseksualnost. Znanstvenici su u ovom slučaju radili provjere hormona jer su heteroseksualnost smatrali patologijom.⁸⁴ Točnije, smetalo im je što "macho mužjaci" uriniraju poput ženke, što uopće nije od nekog značaja.

Homoseksualno ponašanje javlja se ne samo među mužjacima divljih ovaca nego i među mužjacima domaćih ovaca, što je dokumentirano od 1970-ih. Ovnovi koje privlače samo drugi ovnovi nazivaju su "bezvrijednima" jer farmeri gube profit zbog njih pošto moraju kupiti heteroseksualne ovnove kako bi se neometano bavili uzgojem ovaca. Istraživači su pokušali utvrditi biološke i genetske osnove homoseksualnog ponašanja među ovcama kako bi iskorijenili bezvrijedne ovnove i povećali ekonomičnost uzgoja ovaca.⁸⁵

Sisavci iz reda primata nama su najzanimljiviji po pitanju homoseksualnosti zbog svoje bliskosti s ljudima. Pogledat ćemo dva od mnogobrojnih primjera majmuna među kojima postoji homoseksualno ponašanje. Prvi primjer je vrsta *bonobo*. Bonobo ili "patuljasta čimpanza" naš je najbliži rođak, skupa s običnom čimpanzom. Obične čimpanze su poznate

⁸² Usp. ibid., str. 137.

⁸³ Usp. ibid., str. 138.

⁸⁴ Usp. ibid.

⁸⁵ Usp. ibid., str. 139.

po muško-muškoj igri moći, dok se bonobo-majmuni fokusiraju na žensko-ženske odnose i društvenu upotrebu seksualnosti.⁸⁶

Bonobo-majmuni žive u grupama od šezdeset pojedinaca miješanih spolnih i dobničkih skupina. Ružičasto oticanje genitalija bonobo-ženki označava spremnost za parenje. Bonobo-ženke su gotovo uvijek sposobne za parenje, za razliku od ženki običnih čimpanza. U istospolnim susretima bonobo-ženki one su uvijek okrenute jedna drugoj. Ženke međusobno trljaju genitalije i dovode jedna drugu do orgazma osmjehujući se. To je oblik parenja zvan 'genitalno trljanje'. Slično genitalno trljanje izvode i mužjaci. Bonobo-majmuni nemaju analni seks, ali povremeno prakticiraju oralni seks i ima dosta "francuskog načina ljubljenja". Čak su razvili i skup signala rukama kako bi izrazili što točno žele.⁸⁷ Svaka ženka sudjeluje u genitalnom trljanju svaka dva sata. Seksualni "okršaj" traje samo deset do petnaest sekundi tako da seks sveukupno ne troši mnogo vremena. Postoji nekoliko situacija koje obično dovode do seksa. Prije dijeljenja hrane ili bilo čega drugog dolazi do seksa. Seksom se pomiruje nakon svađe. Seks pomaže integriranju novopridošlice u grupu. Seks pomaže u formiranju koalicija ženki kako bi srozale mušku dominaciju. U zamjenu za seks ženka može uzeti snop grana ili šećernu trsku od mužjaka. I, naravno, seks se koristi za reprodukciju.⁸⁸

Homoseksualnost je evoluirala među bonobo-ženkama radi lakšeg preživljavanja. Formiraju saveze ženki koje kontroliraju pristup hrani i češće međusobno dijele hranu negoli mužjaci. Lako se brane od mužjaka, pa ih čak i napadaju. Ova sigurnost im omogućuje reproduciranje u ranoj dobi, što vodi do većeg životnog reproduktivnog uspjeha. Zbog ovih razloga, ženska istospolna seksualnost bonobo-majmuna je *društveno-inkluzivno svojstvo*.⁸⁹

Drugi primjer iz reda primata su *gorile*. Gorile stvaraju skupine od po jednog mužjaka s tri do šest odraslih ženki s njihovim potomstvom. Također stvaraju i skupine koje se sastoje samo od mužjaka. Istospolni genitalni kontakt javlja se u oba spola. Ženke imaju omiljenu partnericu u mješovitim spolnim skupinama, dok većina mužjaka svoje homoseksualno ponašanje pokazuje samo u muškim skupinama. Neki mužjaci imaju seksualni kontakt samo s jednim partnerom, dok drugi imaju i s više njih, čak do pet.⁹⁰

⁸⁶ Usp. ibid., str. 147.

⁸⁷ Usp. ibid., str. 148.

⁸⁸ Usp. ibid., str. 149–150.

⁸⁹ Usp. ibid., str. 150.

⁹⁰ Usp. ibid., str. 152–153.

Primati "starog svijeta", uključujući makakije, pavijane, gibone, orangutane, čimpanze i ljude, čine najsofisticiranija društva primata. U tim društvima pojedinci formiraju kompleksne odnose, odnose koji se održavaju i heteroseksualnošću i homoseksualnošću. Ovaj obrazac pojavljivanja preko obiteljskog stabla sugerira da je homoseksualnost u primata evolucijska inovacija koja potječe od prije otprilike 50 milijuna godina, kada su glavne prosimijske i antropoidne loze započele svoju divergenciju.⁹¹

⁹¹ Usp. *ibid.*, str. 153.

6. Biseksualnost

Seksualna privlačnost nije uvijek ekskluzivna sklonost prema vlastitom ili suprotnom spolu. Život nije tako jednostavan da možemo sve ljude podijeliti na heteroseksualce i homoseksualce. Ponekad osobu privlače oba spola u istom vremenskom razdoblju ili je privlači suprotan spol pa nakon nekog vremena promijeni interes u korist istoga spola ili obrnuto. Moguće je i da se osoba kreće između suprotnih i istospolnih partnera bez vidljivog uzorka. Takve obrasce seksualnog ponašanja zovemo *biseksualnima*. Rane studije seksualnog ponašanja Alfreda Kinseyja pokazale su da gotovo polovica svih muškaraca i oko četvrtine svih žena nije isključivo heteroseksualna ili homoseksualna u svojim seksualnim osjećajima i ponašanju. Još je važnija činjenica da seksualno ponašanje nije nužno stabilno, odnosno da može varirati tijekom života. Kinseyjevi zaključci su većinom zanemarivani u studijama seksualnih preferencija i zato za sada egzistencija biseksualnosti ostaje zagonetka.⁹²

U knjizi *Dvostruka privlačnost: razumijevanje biseksualnosti* autori koriste izraz 'seksualna preferencija' kako bi istaknuli aktivnu ulogu u stvaranju vlastite seksualnosti, za razliku od 'seksualne orijentacije' koja sugerira da je seksualna sklonost uspostavljena pri rođenju. Pod ovime ne misle da ljudi imaju potpunu slobodu izbora ili da odjednom odluče biti jedno ili drugo. Seksualna privlačnost je daleko kompleksnija negoli to biologija dopušta i može se bolje razumjeti fokusiranjem na to kako ljudi prepoznaju i djeluju na svoje strasti.⁹³

6.1. Predrasude homoseksualaca

Biseksualnost sama po sebi nailazi na nepriznavanje od strane heteroseksualaca, ali i homoseksualaca. S obzirom na to da homoseksualci prolaze kroz najgore muke kako bi stekli svoja socijalna i politička prava, iznenađujuće je da veliki broj njih ne simpatizira biseksualce koji su također pripadnici jedne seksualne manjine.

Mnogi homoseksualci misle da su biseksualci zapravo homoseksualci koje je to strah priznati. Biseksualci, s druge strane, smatraju da homoseksualci ignoriraju činjenicu da su biseksualci također diskriminirani zbog sudjelovanja u istospolnim seksualnim aktivnostima. Biseksualci su manjina unutar manjine. Sve dok se u potpunosti međusobno ne priznaju

⁹² Usp. Martin S. Weinberg, Colin J. Williams, Douglas W. Pryor, *Dual Attraction: Understanding Bisexuality*, Oxford University Press, New York, 1995., str. 4.

⁹³ Usp. ibid., str. 5.

homoseksualna i biseksualna zajednica, biseksualna zajednica nema puno izgleda za borbu protiv diskriminacije unutar većinske heteroseksualne zajednice.

Jedna od čestih predrasuda koje se čuju od homoseksualaca priče su o tome kako su u mladosti bili pod pritiskom roditelja i prijatelja da izlaze s osobama istoga spola i da se to zove biseksualnošću. To je za njih lažno razdoblje u kojem se osoba predaje pritisku kako bi bila u skladu s društvenim standardima i prema tome to je laž. Ovdje homoseksualna osoba generalizira svoje iskustvo na tuđa iskustva, što je nelogično.⁹⁴

Neki homoseksualci također ne odobravaju biseksualce jer smatraju da su se napokon izborili za svoja *gay* prava i ne trebaju im biseksualci kako bi im srozali njihov ionako krhak socijalno-politički napredak. Stav je otprilike ovakav: "Došlo je do nekakvog razumijevanja homoseksualnosti i ne treba sada komplicirati sve to dodavanjem biseksualnosti." Ovo je gledište pogrešno jer nije legitimno napredovati u jednom području, u ovom slučaju homoseksualnosti, na štetu drugog područja, tj biseksualnosti.⁹⁵

Postoji i stav da je samo homoseksualnost diskriminirana te da problem s biseksualnošću uopće ne postoji. Stav da su samo homoseksualci stvarno potlačeni ignorira opresiju biseksualaca i opresiju biseksualaca od strane *gay* osoba. Postoje slučajevi u kojima homoseksualci mrze biseksualce jer ih oni mogu ostaviti zbog žene s kojom se oni ne mogu natjecati. To podiže problem niskog samopoštovanja među homoseksualcima.⁹⁶

I mnoge lezbijke misle da biseksualke koriste taj naziv kako bi izbjegle stigmatizaciju. Postoji ogorčenost jer biseksualke navodno mogu preći na heteroseksualnost kada je to prikladno. Gleda se na njih kao da žele samo seksualnu, a ne i emocionalnu vezu. Postoji i određena zabrinutost zbog spolno prenosivih bolesti budući da biseksualke spavaju i s muškarcima.⁹⁷

6.2. Biseksualni tipovi i Kinseyjeva ljestvica

Na početku promišljanja o svojoj seksualnosti biseksualne osobe misle da su heteroseksualne ili homoseksualne. Veliki broj ljudi ne zna za koncept biseksualnosti i imaju

⁹⁴ Usp. *ibid.*, str. 19.

⁹⁵ Usp. *ibid.*, str. 20.

⁹⁶ Usp. *ibid.*

⁹⁷ Usp. *ibid.*, str. 23.

problema s prihvatanjem imanja sklonosti prema obama spolovima. Uglavnom misle da su heteroseksualni jer se heteroseksualnost uzima "zdravo za gotovo". Zbog tih konfuzija obično postoji znatan vremenski period između početka seksualne privlačnosti prema obama spolovima do upuštanja u seksualne činove s obama spolovima i na kraju eventualno prihvatanje pojma biseksualnosti.

Ipak pojam biseksualnosti može imati različita značenja među različitim ljudima. Mnogi muškarci i žene mogu imati seksualne osjećaje prema obama spolovima a da se nikada ne identificiraju kao biseksualni. Netko tko se identificira kao biseksualac može smatrati da je dugoročna veza moguća samo s jednim spolom. Moguće su mnoge kombinacije ponašanja i osjećaja te zato biseksualnu preferenciju čine seksualni osjećaji, seksualno ponašanje i romantični osjećaji, svaki usmjeren do nekog stupnja prema partnerima obaju spolova.⁹⁸

Mnoga moderna istraživanja seksualnih preferencija proizlaze iz radova Alfreda Kinseyja i njegove ljestvice kojom je razvio heteroseksualno-homoseksualni kontinuum. Kinsey i njegovi suradnici često su gledali na čovjekovu seksualnost kao na mješavinu heteroseksualnosti i homoseksualnosti. Prema tome su konstruirali svoju poznatu ocjenjivačku skalu od sedam točaka. Počinje brojem 0, od ekskluzivne heteroseksualnosti, a završava brojem 6, isključivom homoseksualnošću. Ljude su ocjenjivali na ovoj ljestvici prema njihovu seksualnom ponašanju i subjektivnoj reakciji u kojoj su se promatrali osjećaji i fantazije o željenom partneru. Važno je naglasiti da ova ljestvica nailazi na poteškoće u korištenju i možemo je sa sigurnošću koristiti samo u deskriptivne svrhe pojašnjavanja biseksualnosti.⁹⁹

Svatko bi bez puno razmišljanja pomislio da bi se samoidentificirajući biseksualac ocjenio ocjenom 3 na sredini Kinseyjeve ljestvice. Broj 3 znači podjednako heteroseksualan i homoseksualan.¹⁰⁰ Pogledat ćemo kako su se ocjenjivali biseksualni muškarci, a zatim i biseksualne žene prema Kinseyjevoj ljestvici.

U seksualnim osjećajima, nitko od muškaraca nije imao ocjenu 0 ili 6. Samo njih 10 posto spada u kategorije 1 i 5, tj 1 "uglavnom heteroseksualan" s malim stupnjem homoseksualnosti, i 5 "uglavnom homoseksualan" s malim stupnjem heteroseksualnosti. Praktički su se svi muškarci pokazali na ljestvici između 2 i 4 na ovoj dimenziji. Najčešći je

⁹⁸ Usp. ibid., str. 39.

⁹⁹ Usp. ibid., str. 40.

¹⁰⁰ Usp. ibid., str. 44.

rezultat bio 2, "uglavnom heteroseksualan s većim stupnjem homoseksualnosti". U seksualnom ponašanju, 6 posto muškaraca se ocijenilo s nulom, gotovo polovica s 1 i 2, samo 15 posto s 3 te jedna trećina sa 4 i 5. Nitko se nije ocijenio sa 6. U romantičnim osjećajima, oko 40 posto muškaraca je ocijenjeno s 0 ili 1. 38 posto je ocijenilo sebe kao 2 ili 3 te oko 25 posto sa 4 ili 5. Ni jedan ispitanik se nije ocijenio kao isključivo homoseksualan u ovoj dimenziji.¹⁰¹

U seksualnim osjećajima kod žena, kao kod muškaraca, njih 90 posto se našlo u kategorijama između 2 i 4. Međutim, za razliku od muškaraca, skoro dvostruko više žena se ocijenilo s 3. Na ljestvici seksualnog ponašanja, 14 posto žena se ocijenilo s nulom. Preko 40 posto ima ocjenu 1 i 2, a samo 17 posto 4 i 5. 2 posto žena ima ocjenu 6. U romantičnim osjećajima ni jedna se žena nije ocijenila kao isključivo heteroseksualnom, za razliku od 15 posto muškaraca. Oko 20 posto ima ocjenu 1 i 2, a čak 45 posto ocjenu 3. Preko jedne trećine ima ocjenu od 4 do 6. Žene su, prema tome, znatno više homoseksualne u svojim romantičnim osjećajima od muškaraca.¹⁰²

Ovi rezultati pokazuju da muškarci imaju najveće heteroseksualno naginjanje u pogledu romantičnih osjećaja. Žene, s druge strane, najviše iskazuju svoju heteroseksualnost u seksualnom ponašanju. U statističkim značajkama, žene se jedino značajno razlikuju od muškaraca u više homoseksualnom smjeru svojih romantičnih osjećaja.

6.3. Stjecanje seksualne preferencije

Kod istraživanja razvoja seksualne preferencije, koja se odvijala u San Franciscu, u slučaju heteroseksualaca i homoseksualaca, seksualna je preferencija ostala ista kao na početku seksualnih iskustava koja su ispitanici prijavili; heteroseksualci sa suprotnim spolom i homoseksualci s istim spolom. Međutim, većina njih je kasnije imala seksualna iskustva i osjećaje koji nisu u skladu sa njihovom seksualnom preferencijom. To sugerira da većina ljudi tokom svog života ima u sebi biseksualni potencijal, bez obzira na to što na kraju usvajaju jedan seksualni identitet.¹⁰³

¹⁰¹ Usp. ibid.

¹⁰² Usp. ibid., str. 45.

¹⁰³ Usp. ibid., str. 286.

S druge strane, biseksualci su prvo dovršili svoj heteroseksualni razvoj, ali na način da su ostavili otvorene mogućnosti za homoseksualni razvoj. Heteroseksualci i homoseksualci pratili su jasan put razvoja seksualne preferencije od adolescencije. Biseksualci su obično kasnije krenuli s homoseksualnim ponašanjem te bi se tek u dvadesetima ili čak kasnije deklarirali kao biseksualci.¹⁰⁴

Glavni razlog zbog kojeg ljudi prakticiraju seks jest uglavnom seksualni užitak koji dolazi u mnogim oblicima. Muškarcima je, čini se, puno jasnija važnost uloge fizičkog užitka. Muškarci iz svih triju istraživačkih grupa, heteroseksualne, homoseksualne i biseksualne preferencije, imali su prvu homoseksualnu aktivnost puno ranije nego žene. Tako i ranije nauče da je seksualno zadovoljstvo moguće postići s osobama obaju spolova. Ako postoje poteškoće s pronalaženjem ženskih partnera, muškarci im mogu biti dobre zamjene. To objašnjava zašto muški biseksualci imaju veći genitalni fokus na istospolno ponašanje.¹⁰⁵

Biseksualnost potiskuje društveni tradicionalni način razmišljanja o rodu, unatoč postojanju biseksualnog potencijala. Svi moraju biti "ugurani" u tradicionalnu rodnu shemu u kojoj se seksualni osjećaji i ponašanja usmjeravaju prema suprotnom spolu. Biseksualnost ne postoji ako ljudi ne usvoje otvorenu rodnu shemu koja se protivi tradicionalnoj rodnoj shemi. Prema njoj, razumije se da su spol i seksualna preferencija neovisni jedno o drugome.¹⁰⁶

Seksualni identiteti su društvene konstrukcije koje služe za pojednostavljivanje raznolikosti seksualnog iskustva. Oni stabiliziraju određene rodne sheme tako što daju društveno značenje našim seksualnim osjećajima i ponašanjima. Postojanje skupa seksualnih identiteta u bilo kojoj kulturi i u bilo kojem vremenu određuje narav seksualnih sklonosti. Ljudi oblikuju svoje živote kako bi se prilagodili tim seksualnim identitetima i zauzvrat su oblikovani onim što ti identiteti usmjeravaju. Tako egzistencija i prevlast seksualnih identiteta poput heteroseksualnosti i homoseksualnosti sprečavaju uzimanje u obzir dvostruke seksualne privlačnosti i djeluju kao blokade slobodnog seksualnog istraživanja.¹⁰⁷

Koliko god da neka osoba prepoznaje biseksualni potencijal, razvija otvorenu rodnu shemu ili usvaja određeni seksualni identitet, bez postojanja seksualnih prilika neće slijediti seksualno ponašanje. Ove prilike su skup društvenih organizacijskih oblika koje olakšavaju seks pružajući razne načine susreta seksualnog partnera. Za heteroseksualce bi to bili barovi

¹⁰⁴ Usp. *ibid.*

¹⁰⁵ Usp. *ibid.*, str. 286–287.

¹⁰⁶ Usp. *ibid.*, str. 296–297.

¹⁰⁷ Usp. *ibid.*, str. 297.

za samce, plesni klubovi, razne *dating* usluge, bračne institucije i tome slično. Homoseksualci imaju *gay barove* i razne institucije unutar homoseksualne supkulture. Biseksualnost je obično potaknuta sudjelovanjem u heteroseksualnim i homoseksualnim prilikama. Institucije poput *Biseksualnog centra* rijetko gdje postoje i time je otežano usvajanje biseksualnog identiteta. Seksualne prilike su dio društvenog okruženja. Sve što u društvenom okruženju utječe na razvoj otvorenih rodni shema, seksualnog identiteta i odnosa koji ih podržavaju, i struktura seksualnih prilika, može utjecati na seksualnu preferenciju. Smjer seksualne sklonosti biseksualaca podložan je mnogim utjecajima i zato je biseksualna preferencija komplicirana za objašnjavanje.¹⁰⁸

¹⁰⁸ Usp. *ibid.*, str. 297–298.

7. Širenje AIDS-a i državna prisila

AIDS je bolest ljudskog imunološkog sustava. Liječnici su je opazili 1980. godine, ali nisu znali njezin uzrok. Uzrok je bio virus nazvan 'HIV', koji polagano uništava imunološki sustav zaraženog. Prije nego je došlo do imena 'AIDS', *acquired immune deficiency syndrome*, bolest je nosila ime GRID, *gay-related immune disorder*. Prvo je uočena kod homoseksualaca i od svih koji su umrli ili umiru od AIDS-a tri četvrtine su homoseksualci. Pogrdan naziv je bio "gay kuga".¹⁰⁹ Danas se smatra da vlade nisu reagirale na opasnost dok nisu uočile da nisu samo homoseksualci rizična grupa. Bolest se najčešće prenosi spolnim odnosom, ali može se prenijeti i korištenjem igle koja je prethodno zaražena ili može prijeći s trudne majke na dijete.

7.1. Širenje panike

Od 1950., početka pornografske industrije, svijet je bombardiran seksualnim temama. Sekularizacijom seksualnosti i razvojem znanosti ljudi su postigli mnogo više seksualnih sloboda. Seks se reklamirao posvuda. Nova tržišta za seksualne proizvode neprekidno su se otvarala. 1950-ih tržišta za adolescente, 1960-ih tržišta za žene, 1980-ih i 1990-ih tržišta za homoseksualce i lezbijke.¹¹⁰

Suptilnost i ambivalentnost promjena donijeli su klimu nesigurnosti i konfuzije. U takvoj klimi duboke struje osjećaja izlaze na površinu i poprimaju oblik *moralne panike*. *Moralne panike* su naleti društvene anksioznosti, koja je usredotočena na neko stanje ili osobu ili grupu ljudi, na koje se gleda kao na prijetnju postojećim društvenim vrijednostima. Javljaju se obično u dvosmislenim situacijama, kada granice legitimnog i nelegitimnog ponašanja treba redefinirati. Nakon Drugog svjetskog rata pojavile su se brojne anksioznosti vezane uz spolne bolesti, prostituciju, homoseksualnost, trgovinu ljudima, pedofiliju, pornografiju itd. Bitna značajka u mnogima je bila poveznica između seksa i bolesti, pri čemu je bolest postala metafora za prljavštinu i poremećaj. Najveća "drama" nastala je oko HIV-a, odnosno AIDS-a.¹¹¹

¹⁰⁹ Usp. F. M. Mondimore, *Prirodna povijest homoseksualnosti*, str. 222.

¹¹⁰ Usp. Jeffrey Weeks, *Sexuality*, Routledge, London, New York, 2010., str. 106–107.

¹¹¹ Usp. *ibid.*, str. 113–114.

Ranih 1980-ih, kada se epidemija pojavila među muškim homoseksualnim stanovništvom, reakcija na AIDS je pokazala karakteristične znakove klasične moralne panike. AIDS se nazivao "gay kugom" iako je ubrzo uočeno da su i druge skupine ljudi sklone bolesti, poput hemofilicara ili ovisnika o drogi koji su drogu uzimali intravenozno. Uskoro je postalo očito i da se prenosi uobičajenim heteroseksualnim snošajem jer je u centralnoj Africi, od kuda bolest vjerojatno potječe, pronađena među većinskom heteroseksualnom populacijom. Ali očigledna veza između neortodoksne seksualne aktivnosti i bolesti je uglavnom potaknula glavni element panike na razvijenom Zapadu, koja se proširila na cijeli svijet.¹¹²

Do 1985. godine AIDS je postao jednim od najčešćih uzroka smrti među odraslim muškarcima diljem svijeta. Određene seksualne prakse, poput analnog seksa, i socijalne navike, poput mijenjanja više seksualnih partnera, koje su općenito, iako često pogrešno, povezane s muškim homoseksualcima, dobile su glavnu ulogu u širenju bolesti. Za širenje bolesti lako je bilo okriviti oboljele od AIDS-a. Od ideje da su homoseksualci izazvali tu "kugu" došlo se do toga da homoseksualnost sama po sebi jest "kuga". Restorani su odbijali posluživati gay osobe, gay konobari su ostajali bez posla, zubari nisu htjeli pregledavati zube homoseksualaca, kazališta nisu htjela raditi s gay glumcima, mrtvozornici nisu htjeli pregledavati tijela oboljelih od AIDS-a. Diskriminaciji nije bilo kraja.¹¹³

Neznanje i predrasude pomogli su ubrzanom širenju bolesti. Kao primjer neznanja možemo uzeti primjer iz južne Afrike, gdje je rasprostranjeno vjerovanje da seks s djevicom može izliječiti seksualne bolesti. Primjer predrasude je predrasuda protiv kondoma na osnovi toga da su "nemужevni". Transnacionalnim putovanjima epidemija se širila s jednoga na drugi kontinent. Oko 33 milijuna ljudi je do 2008. godine živjelo s HIV-om i AIDS-om, od kojih su polovica bile žene.¹¹⁴

7.2. Zatvaranje javnih kupaonica

Jedna od mjera opreza zaštite od HIV-a, koje je vlada SAD-a provodila 1980-ih godina, bila je zatvaranje javnih kupaonica kao čestih okupljališta homoseksualaca. Savezna su sredstva za AIDS 1986. godine došla u Zastupnički dom s paternalističkom klauzulom koja

¹¹² Usp. ibid., str. 114–115.

¹¹³ Usp. ibid., str. 115.

¹¹⁴ Usp. ibid., str. 116.

je predstojniku ureda za javno zdravlje dala već postojeću moć, ako se pokaže da javne kupaoalice i sve društvene institucije homoseksualaca olakšavaju prenošenje i širenje bolesti, da ih zatvori. To isto čine parkovi i spavaće sobe, ali očito je bilo kako su se samo homoseksualci diskriminirali. Klauzula je branjena izjavama kako se treba pomoći onima koji nisu u stanju ili nisu spremni pomoći samima sebi. Ovime je obezvrijeđena nezavisnost osobe. Pretpostavlja se da većina može određivati što je dobar život i silom ga nametati drugima.¹¹⁵

Kada se osoba izlaže rizicima koje nije sposobna procijeniti zbog smanjenih mentalnih sposobnosti ili nedostatka informacija, paternalističko upletanje je opravdano. Paternalističko upletanje je opravdano u slučaju djeteta jer kod njega ne postoji sposobnost donošenja informiranih i racionalnih odluka. Obrazovanje je rješenje kojem treba težiti, a ne prisila. Prisila možda može biti privremeno opravdana, kako bi se dopustila provjera zna li osoba zaista kakve rizike poduzima. Prema Millovom primjeru, osobu koja namjerava prijeći nestabilan most opravdano je silom zadržati samo toliko dugo dok ju se ne informira o stanju mosta.¹¹⁶

Paternalistički argumenti koji se odnose na AIDS nisu bili izneseni dobronamjerno. Obrazovanje jest jedan od vladinih prioriteta, ali vlade nisu učinile nikakav ozbiljan pokušaj u obrazovanju ljudi u pogledu medicinski informiranog rizika od AIDS-a. Tek pet godina nakon izbijanja epidemije, savezna je vlada objavila poziv za natječaj za studije o načinima na koje bi se mogli provesti obrazovni programi o AIDS-u. Nastupilo je otezanje vlade s davanjem sredstava da bi na kraju zabranila njihovu upotrebu za seksualne poruke koje su dovoljno eksplicitne da bi mogle biti učinkovite. Direktor centra za suzbijanje bolesti, James Mason, izjavio je da smatra da građanima nije stalo do toga da financiraju materijal koji potiče homoseksualni način života.¹¹⁷

Liječnici tada nisu znali napraviti razliku između nanošenja štete vlastitome zdravlju i nanošenja štete tuđem zdravlju. Svaka osoba za sebe ima zdravlje ili ga nema. Odlazak osobe u javnu kupaoalicu moguća je opasnost za tu osobu, slično kao što je pušenje cigareta opasno za osobu koja puši, a ne za one koje ne puše. Međutim, ljudima se ne brani pušenje cigareta iako je to potencijalno smrtonosno. Postoji natpis na cigaretama koji upozorava na opasnost, ali isti natpis ne bi bio primjeren u javnim kupaoalicama. On bi značio da je homoseksualno

¹¹⁵ Usp. Richard D. Mohr, „AIDS, homoseksualci i državna prisila“, u: Igor Primorac (ur.), *Suvremena filozofija seksualnosti*, KruZak, Zagreb, 2003., str. 308–309.

¹¹⁶ Usp. *ibid.*, str. 309–310.

¹¹⁷ Usp. *ibid.*, str. 310.

ponašanje samo po sebi štetno, što je apsurd. Svaka racionalna osoba može sama za sebe, bez državne prisile, dobiti zaštitu od bolesti putem vlastitih aktivnosti, na primjer, izbjegavajući javne kupaoalice.¹¹⁸

Jedino su pravična prisilna sredstva opravdana kako bi se postigao cilj smanjenja populacije izloženih AIDS-u. Nikakve prisilne mjere koje opterećuju jedne, ali ne i druge ljude, poput zatvaranja javnih kupaoalica, nisu opravdane.¹¹⁹

U svakom slučaju, primjer javnih kupaoalica dobar je primjer za razmatranje etičkih i socijalno-političkih pitanja vezanih ne samo uz AIDS, nego i homoseksualnost općenito.

¹¹⁸ Usp. *ibid.*, str. 314–316.

¹¹⁹ Usp. *ibid.*, str. 317.

8. LGBT *Pride*

"LGBT povorka ponosa" (*LGBT Pride*), gdje se 'LGBT' odnosi na kolektivnost lezbijki, *gay*, biseksualnih i transrodnih osoba, manifestacija je na kojoj se slavi istospolna ljubav i tome odgovarajući način života, ali i raznolikost seksualnih orijentacija i preferencija općenito. Ponekad se koristi naziv 'LGBTQ', gdje 'Q' stoji za 'queer'. 'Queer' je termin koji se prvo koristio pejorativno protiv homoseksualnih osoba, ali rani *gay* aktivisti su preuzeli taj naziv jer im termin 'gay' nije bio dovoljno radikal. ¹²⁰ 'Queer' se danas koristi više kao naziv za seksualne manjine, sve ono što odstupa od heteroseksualne normativnosti.

'LGBT Pride' se nekad naziva samo 'Gay Pride'. *Gayevi* su uvelike odbacili naziv 'homoseksualac' jer smatraju da je taj naziv došao iz psihijatrijskih krugova. Istina je da su se psihijatri njime služili, ali prvo se pojavio u anonimnom pamfletu 1869., koji je napisao Karl-Maria Kertbeny, pritajeni advokat homoseksualnih prava, koji je i sam bio homoseksualna osoba. Još jedan razlog za odbacivanje riječi 'homoseksualnost' jest pogrešno prevođenje latinskog prefiksa 'homo'. 'Homo' znači 'čovjek', a ne 'muškarac', a osim toga upućuje na homolognost ili istovrsnost, tako da se može odnositi na istospolne odnose i muškaraca i žena. ¹²¹ Lezbijke dakle nisu isključene iz naziva 'homoseksualnost'.

Gdje god se okrenemo vidimo *heteroseksualne "povorce ponosa"* jer njima nitko ne brani pokazivanje nježnosti u javnosti, nitko im ne brani brak, odgajanje djece i sve ono na što bi svaka osoba danas trebala imati pravo. S obzirom na to da su ta prava i dalje u većini svijeta uskraćena homoseksualnim osobama, organiziraju se LGBT povorke ponosa koje okupljaju LGBT populaciju i sve one koji ih podržavaju u zajedničkim borbama za ta prava. Simbol LGBT Pridea je vesela zastava duginih boja. 1970-ih godina to je bio ružičasti trokut, ali se od njega odustalo jer je izvorno simbol progona homoseksualnih osoba u vrijeme nacističkog režima u Trećem Reichu.

8.1. *Prve homofilne organizacije*

Početkom 20. stoljeća pojavila su se prva značajna nastojanja političkog organiziranja homoseksualaca, među ostalim i u Njemačkoj. Međutim, pokret za emancipaciju homoseksualaca u Njemačkoj ugušen je već s dolaskom nacista na vlast. Ipak je nešto dobro

¹²⁰ Usp. Igor Primoratz, *Ethics and Sex*, Routledge, London, New York, 1999., str. 110.

¹²¹ Usp. *ibid.*, str. 109.

proizašlo iz tog totalitarističkog i ratnog perioda. Desetine tisuća mladih muškaraca i žena razdvojeni su od svojih obitelji i susjedstava ratnom mobilizacijom, često u spolno odijeljenim okruženjima. Mnoge osobe s homoseksualnim osjećajima iz ruralnih područja napokon su uvidjele da nisu same.¹²²

U drugim krajevima svijeta počeli su se otvarati *gay barovi* koji su bili najvažnije "institucije" homoseksualne zajednice u razvoju. Homoseksualci su u *gay* baru mogli skinuti svoju masku heteroseksualnosti i slobodno se družiti. U većini američkih gradova srednje veličine, do 1950-ih godina, pridošlice su lako mogle naći *gay* bar i dobiti pristup lokalnoj *gay* zajednici. Međutim, takvi barovi su znali biti vrlo nesigurni jer su se zakoni protiv homoseksualnosti provodili učestalo i napadno u obliku policijskih racija. Većina barova je egzistirala samo zato što su im vlasnici bili gangsteri koji su mogli potplaćivati policiju.¹²³

Dale Jennings i nekoliko drugih muškaraca pod vodstvom Harryja Haya osnovali su *Mattachine Society*, tajno društvo koje se borilo za prava homoseksualaca. Ime su preuzeli od renesansnih dvorskih zabavljača zvanih "mattachines", jer su smatrali da su i oni bili homoseksualci. Definirali su se kao manjinska skupina koju ugnjetava većina. Planirali su obrazovati druge homoseksualce o njihovom manjinskom statusu i više od svega potvrditi homoseksualni identitet kao valjan. *Mattachines* su među prvima artikulirali psihički pritisak koji su osjećali zbog potreba skrivanja svog spolnog usmjerenja. Također su među prvima progovorili o "gay prideu" kao ponosu zbog pripadnosti homoseksualnoj manjini.¹²⁴

Uvodi se riječ 'homofilno', koja naglašava homoerotičnu privlačnost i ljubav. Homofilski pokret ubrzano se širio naglim pojavljivanjem organizacija i pokretanjem novina i časopisa. *Daughters of Bilitis* je organizacija nastala 1953. u San Franciscu, a osnovali su je Phyllis Lyon i Del Martin s još tri lezbijska para. Prvotno je to bila ženska alternativa *gay* barovima, ali je svojim rastom počela izdavati bilten pod imenom *The Ladder*. Bila je to zbirka poezije koja je pokušala uspostaviti vezu među izoliranim lezbijkama. *ONE* je bio magazin *Mattachine Societyja* koji je raspravljao o teoriji i političkoj strategiji i na temelju kojeg je kasnije osnovana skupina *ONE, Inc.* To je bila jedina skupina s velikim brojem članova obaju spolova.¹²⁵

¹²² Usp. F. M. Mondimore, *Prirodna povijest homoseksualnosti*, str. 215–216.

¹²³ Usp. *ibid.*, str. 217–218.

¹²⁴ Usp. *ibid.*, str. 218.

¹²⁵ Usp. *ibid.*, str. 219.

8.2. Stonewall Inn

Stonewall Inn je bio popularni *gay* bar u Greenwich Villageu, u New Yorku. 27. lipnja 1969. policajci su izveli rutinsku raciju koja je prerasla u ogroman nered. Jedna se mušterija bara počela otimati uhićenju policajaca na što je gomila navalila na njih. Policajci su se u panici zaključali unutar bara, bježeći od bijesne gomile. Neredi su se nastavili duboko u noć i nastavili sljedeće noći. *Gayevi* okupljeni na ulicama verbalno su provocirali policiju. Gomila od dvije tisuće homoseksualaca borila se protiv četiri stotine policajaca. *Gay* muškarci i žene zavladaše ulicama i rođen je "Gay Liberation Front".¹²⁶

Od tada nadalje nizale su se pobjede *gay* populacije. Organizacija *Gay Activist Alliance* je organizirala prosvjed protiv stalnog uznemiravanja *gayeva* i lezbijki od strane policajaca. Prosvjednici su prekinuli priredbu za prikupljanje financijskih sredstava za predsjedničku kampanju njujorškog gradonačelnika Johna Lindsaya i privezali su se za prečke ograde balkona te pojačali sirene. Tim činom, policijske racije u *gay* barovima su prestale. Još jedan pozitivan ishod proizašao je iz usmjerenja pažnje na psihijatrijsku profesiju. *Gay* psihijatri, skupa s ostalim istomišljenicima, tražili su da se homoseksualnost makne sa službenog popisa duševnih poremećaja Američke psihološke asocijacije (APA).¹²⁷

Radovi Evelyn Hooker, Alfreda Kinseyja i drugih psihologa i seksologa temeljito su proučavani i nakon nekoliko godina propitivanja dokaza, Znanstveni odbor APA-e preporučio je Upravnom odboru da se homoseksualnost prestane smatrati psihičkom bolešću. Preporuka je prihvaćena 1973. godine, ali godinu nakon došlo je do referenduma članstva o tom problemu. Većina članstva se složila sa znanstvenim panelom i uklonila homoseksualnost iz trećeg izdanja *Diagnostic and Statistical Manual* (DSM). Protivnici takve odluke su zahtijevali istragu o referendumu. Javio se glas razuma te su se u APA-i složili da referendum o znanstvenim činjenicama nema smisla i da se ubuduće trebaju izbjegavati takve besmislice. *Gay, Lesbian, and Bisexual Caucus* je organizacija psihijatra homoseksualaca koja je 1975. postala službenim dijelom American Psychiatric Association.¹²⁸

¹²⁶ Usp. *ibid.*, str. 220.

¹²⁷ Usp. *ibid.*, str. 221.

¹²⁸ Usp. *ibid.*

8.3. *Daljnje borbe*

Nakon Stonewalla, sve više *gayeva* i lezbijki inzistiralo je na vidljivosti. Do 1990-ih godina u nekoliko američkih gradova statuti građanskih prava prošireni su kako bi uključivali *spolno usmjerenje* kao zaštićeni status. *Gay* barovi nisu više bili jedina *gay* institucija, već se otvorilo nebrojeno mnogo profesionalnih, građanskih i umjetničkih udruženja i organizacija. Pobjede su se nizale i dovele *gay* i lezbijke u *mainstream*.¹²⁹

Pojedinci više nisu zahtijevali samo slobodu od prijetnji ili otkaza sa posla, već su tražili priznavanje i ozakonjivanje njihovih veza. Poduzeća poput Fortune 500 i Walt Disney Company počela su partnerima zaposlenih *gayeva* i lezbijki nuditi jednake beneficije kao i supružnicima heteroseksualnih vjenčanih radnika. Tarife za parove su proširene na one istospolne u *rent-a-car* poduzećima i zdravstvenim udruženjima.¹³⁰

Danas borbe za potpunu emancipaciju homoseksualaca i dalje traju u čitavom svijetu. Generalno, Zapad je tolerantniji od Istoka, ali i dalje, ako promatramo samo SAD, zakonski položaj LGBT osoba razlikuje se od države do države. Neke države su ozakonile istospolno partnerstvo, neke istospolne brakove, dok je većina u pokušajima. Naspram SAD-a, Kanada je veoma progresivna po LGBT pitanjima i već od 2005. godine ima ozakonjen istospolni brak. S druge strane, na Bliskom Istoku, i dalje ima država u kojima su homoseksualci kriminalno progonjeni, tako da je njima pitanje istospolnih brakova još uvijek stvar daleke budućnosti.

¹²⁹ Usp. *ibid.*, str. 224.

¹³⁰ Usp. *ibid.*

9. Zaključak

Homoseksualnost je kao društvena konstrukcija relativno nova pojava. Termin se pojavio u drugom dijelu 19. stoljeća. Riječ 'homoseksualac' u početku nije imala negativne konotacije, samo je označavala seksualnu orijentaciju koja je u suprotnosti s heteroseksualnom orijentacijom. Nedugo nakon pojavljivanja, riječi 'homoseksualnost' i 'homoseksualac' koristile su se s negativnim prizvukom, osobito u psihijatrijskim krugovima, ali s obzirom na to da ta mučna prošlost u kojoj se homoseksualnost nalazila na popisu bolesti prelazi u zaborav, nema razloga da se na homoseksualnost gleda negativno.

Nadalje, danas se o homoseksualnim osobama općenito smatra da su to naprosto osobe koje seksualno privlače osobe istoga spola. Uz njih se ne vežu više pojmovi poput bolesti, zla, sodomije, bestijalizma, pedofilije itd. Ili se barem ne bi trebale vezati. Zapad je mnogo progresivniji u pogledu prihvaćanja homoseksualnosti, dok je tradicionalniji (i heteronormativni) Istok još uvijek u velikom dijelu neprijateljski raspoložen prema njoj.

U prošlosti nije bilo potrebe etiketirati osobe kao heteroseksualne ili homoseksualne. Takve klasifikacije nisu postojale, ali je istospolna seksualna privlačnost nešto što možemo uočiti u svim vremenskim periodima i među svim narodima i kulturama. Za neke vremenske periode postoji više očuvanih dokaza, dok ih za druge ima manje. U svakom slučaju dokaza ima dovoljno i nema potrebe tragati za dodatnim dokazima. Treba samo biti otvorena uma i prihvatiti da su ljudi toliko različiti i da je svaki pojedinac jedinstven, ali u drugu ruku svi smo jednaki u svojoj ljudskosti i svi izgrađujemo jednu cjelinu koju nazivamo čovječanstvom. Neke osobe razviju privlačnost prema istome spolu, neke prema suprotnom. Postoje i one osobe kojima spol nije važan i zaljubljuju se u pojedinca neovisno o spolu i izgledima za spolne odnose, više na duhovnom nivou.

Kod starih Grka uočili smo uzdizanje istospolne privlačnosti. To se naravno odnosilo samo na muškarce jer je ženska spolnost bila nevidljiva. Žene su bile podređene muškarcima, slabije fizičke građe pa se pretpostavljalo i slabijeg intelekta. Ne samo u grčkom svijetu i ne samo tada. Žene se tretiralo kao stvari, nije im se dopuštalo da budu pismene, zatim im se nije dopuštalo prvo glasa i tako sve u nedogled – same zabrane od strane muškaraca. I dan-danas su žene u neravnopravijem položaju od muškaraca u većini svijeta. Zbog tih neravnopravnosti imamo puno manje dokaza o ženskim istospolnim vezama. Ali manjak dokaza ne znači izostanak istospolne ženske privlačnosti.

Odnos *erasta* i *eromenosa* nekoć je bio grčki ideal. Kada bi ih usporedili s današnjim homoseksualcima nastao bi problem. Grcima su *eromenosi*, dječaci, mogli imati oko petnaest godina. Danas bi se takvi odnosi petnaestogodišnjaka s nekim odraslijim dvadesetogodišnjakom ili tridesetogodišnjakom smatrali pedofilijom. Ali to su temeljne razlike u kulturi. Grci nisu gledali na mladiće kao na djecu i u njihovom oku to je bilo normalno ponašanje. Rimljani koji su stekli povijesnu slavu nakon Grka nisu toliko i na taj način prihvaćali istospolne odnose. Brzo se proširilo kršćanstvo koje je neprijateljski nastrojeno prema bilo kakvom neprokrativnom seksu.

Znamo da su kršćani u svojim inkvizitorskim pohodima usmrtili nebrojeno mnogo heretika, a među njima i mnogo homoseksualaca. Protivnici Crkve su nevjernici, ali i svi oni koji ne zagovaraju "prirodni zakon" i ne žive po njemu. Osim inkvizicije, kršćani su uveli i zakone protiv sodomije. Ti negativni stavovi o homoseksualcima toliko su ukorijenjeni da u nekim državama danas sodomija i dalje nije dekriminalizirana. Naravno, ne govorim o tome da se dekriminalizira sodomija u smislu analnog ili bilo kakvog silovanja, nego sodomija kada se misli na seks između dvojice odraslih muškaraca ili dviju odraslih žena. Nažalost, još uvijek postoje ljudi koji homoseksualne odnose trpaju u isti koš sa sodomijom.

Uz sve te negativnosti koje je kršćanstvo donijelo sa sobom, homoseksualci koji su odgojeni kao kršćani i religija im znači nešto u životu neće tek tako napustiti svoju vjeru. Isto se odnosi na pripadnike drugih religijskih skupina. Homoseksualci će se pokušati uklopiti u kalupe svoje religije, ali oni koji vide da to ne ide ili da im religija to izričito ne dopušta, teška će srca nastaviti dalje. Takvi pojedinci se sve češće počinju zalagati za LGBT prava nakon uviđanja nepravde koju LGBT osobe i dalje moraju trpjeti u 21. stoljeću.

U poglavlju o životinjama dala sam primjere homoseksualnog ponašanja kod različitih životinjskih vrsta. Premda "prirodnost" ili "neprirodnost" homoseksualnosti ne bi trebala biti automatski izjednačena s "moralnošću" ili "nemoralnošću" homoseksualnosti te njezinom društvenom "prihvatljivošću" ili "neprihvatljivošću", činjenica da se argumenti o (ne)prirodnosti homoseksualnosti često koriste u etičkim i socijalno-političkim raspravama o homoseksualnosti zahtijevala je da se posvetim i tom aspektu ove problematike.

Uz homoseksualnost i heteroseksualnost, upoznali smo se i s pojmom biseksualnosti kao trećom seksualnom orijentacijom. Biseksualnost je kombinacija homoseksualnosti i heteroseksualnosti.

Također sam istaknula da pojam 'seksualna preferencija' ističe aktivnu ulogu u stvaranju vlastite seksualnosti, naspram 'seksualne orijentacije' koja sugerira da je seksualna sklonost uspostavljena pri rođenju. Prema Alfredu Kinseyju, biseksualnu preferenciju čine seksualni osjećaji, seksualno ponašanje i romantični osjećaji. Zbog naginjanja prema muškom i ženskom spolu, biseksualci imaju puno više različitih seksualnih iskustava. To je istina barem za biseksualce koji žive u San Franciscu, na liberalnom zapadu SAD, gdje su spomenuta istraživanja provedena. Biseksualci kao pripadnici najmanje seksualne manjine, zbog malenog broja i neprepoznatljivosti u društvu, teško se organiziraju kako bi izgradili institucije poput Biseksualnog centra. Često su diskriminirani, možda čak i češće od strane homoseksualaca negoli heteroseksualaca, zbog svoje seksualne otvorenosti prema osobama obaju spolova.

Otvorenost prema jednom i drugom spolu išla je u prilog širenju AIDS-a. Iako se isprva mislilo da su homoseksualci uzročnici i isključivi prijenosnici bolesti, javnost se donekle educirala po tom pitanju. Podrijetlo HIV-a, virusa koji uzrokuje AIDS, i dalje nije točno poznato, ali se barem krivnja više ne prebacuje na homoseksualce i biseksualce. Homoseksualci i biseksualci su zbog svog načina života, tj. seksualnih navika, pridonijeli bržem širenju AIDS-a, ali država je ta koja je trebala ranije educirati ljude o sigurnom seksu i država je ta koja je trebala započeti sa ozbiljnim istraživanjem virusa HIV-a pri njegovom prvom pojavljivanju. Da nije bilo teške diskriminacije prema homoseksualcima, sprečavanje širenja virusa bilo bi brže i učinkovitije i možda bi se izbjegle brojne pale žrtve.

U zadnjem poglavlju pisala sam o "*Gay* (ili LGBT) Prideu". Vidjeli smo koje su bile prve homofilne organizacije i kako je došlo do nereda u Stonewall Innu koji su inicirali "LGBT Pride" manifestacije diljem svijeta. Povorke ponosa svake godine okupljaju sve više ljudi jer polagano raste svijest o međusobnom prihvaćanju drugih bez obzira na njihovu seksualnu orijentaciju. LGBT zajednice mukotrpno rade na emancipaciji homoseksualaca i drugih osoba koje se ne uklapaju u još uvijek vladajući heteronormativni obarazac te se možemo nadati danu kada LGBT zajednice više neće morati organizirati povorke ponosa jer će LGBT osobe normalno koračati svijetom kao što to rade heteroseksualci i moći će iskazivati ljubav bez straha za svoj život ili život svoje djece.

10. Popis literature

- Dover, Kenneth James (1989): *Greek Homosexuality*. Cambridge: Harvard University Press.
- Foucault, Michel (1978–1992): *The History of Sexuality* (I-III). New York: Pantheon Books.
- Greenberg, Steven (2004): *Wrestling with God and Men: Homosexuality in Jewish Tradition*. Madison: The University of Wisconsin Press.
- Hubbard, Thomas K. (ur., 2003): *Homosexuality in Greece and Rome: A Sourcebook of Basic Documents*. Berkeley, Los Angeles: University of California Press.
- Mondimore, Francis Mark (2003): *Prirodna povijest homoseksualnosti*. Zagreb: Izdanja Antibarbarus.
- Pickett, Brent L. (2009): *Historical Dictionary of Homosexuality*. Lanham, Toronto, Plymouth: Scarecrow Press.
- Primorac, Igor (ur., 2003): *Suvremena filozofija seksualnosti*. Zagreb: KruZak.
- Primoratz, Igor (1999): *Ethics and Sex*. London, New York: Routledge.
- Purks Maccobin, Robert (ur., 1987): *'Tis Nature's Fault. Unauthorized Sexuality during the Enlightenment*. New York, Cambridge: Cambridge University Press.
- Roughgarden, Joan (2004): *Evolution's Rainbow. Diversity, Gender and Sexuality in Nature and People*. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press.
- Scruton, Roger (2001): *Sexual Desire: A Philosophical Investigation*. London: Phoenix Press.
- Siker, Jeffrey S. (ur., 2007): *Homosexuality and Religion: An Encyclopedia*. Westport, London: Greenwood Press.
- Weeks, Jeffrey (2010): *Sexuality*. London, New York: Routledge.
- Weinberg, Martin S.; Williams, Colin J.; Pryor, Douglas W. (1995): *Dual Attraction. Understanding Bisexuality*. New York: Oxford University Press.